

LES PROFITTRATEN!

VEILEDNING (på grensa til villedning)

Innholdsfortegnelse:

1. Forord.....side:
2. Introduksjon.....side:
3. Hyperkort innføring i marxismens politiske økonomi.....side:
4. Hvordan gjennomsnittsprøfittraten blir danna.....side:
5. Noen tall i forbindelse med den økonomiske utviklinga.....side:
6. Kapittel 13.....side:
7. Kapittel 14.....side:
8. Kapittel 15.....side:
9. Tilleggsbemerkinger.....side:
10. Spørsmål etter litt lesing av Marx.....side:
11. Hva slags uenigheter kjenner vi til i dag?.....side:

1.Forord.

Etter at Loven om prøfittratens tendens til å minke var blitt oversatt, var bare første skritt tatt på en lengre reise. Det var blitt klart etter diskusjoner med Jorunn Gulbrandsen at skulle disse sidene leses av mange så måtte en veiledning lages. Vi tok kontakt med Rød Ungdom og starta etterhvert opp med en gruppe bestående av Johan Petter, Jorunn, Kaja, Randi og Marte. Vi har lest hele boka høyt og jobba mer eller mindre systematisk for å få veiledninga i mål. Nå gjenstår neste skritt, det avgjørende skrittet: å gjennomføre mange studiesirkler.

2. Introduksjon om boka og tida.

Marx har skrivi over 4000 sider økonomisk teori. Vi anbefaler på det sterkeste at alle i hele verden leser alle disse sidene, og alt annet av gamle Kalle. Men vi veit jo at så ikke vil skje. Heller ikke vi som har vært med på denne veiledninga har lest alt av Marx. Ikke en gang alt i Kapitalen. Men såpass har vi lest og diskutert med andre at vi tror at den som leser og skjønner disse sidene av Marx fra Bok tre av Kapitalen vil få et bra konsentrat av det sentrale i Marx sin analyse av den kapitalistiske produksjonsmåten.

Nå har det seg slik at Marx døde før han var ferdig med å skrive Kapitalen. Så bok 3 var en haug med håndskrevne notater som Fredrik Engels hadde jobben med å sy sammen så godt det lot seg gjøre. Dette gjør at dere vil finne mange gjentakelser, kronglete, lite bearbeida setninger og så videre. Det er heller ikke alltid sammenheng i tekstens ulike deler. Men likevel så vil vi påstå at har dere lest og forstått disse sidene, så vil dere ha lest og forstått sentrale sider ved Marx sin økonomiske tenking.

På Marx sin tid førte industrialiseringa til at folk blei fattigere. Han deltok i klassekampen og utvikla sine teorier i det vi idag vil kalle kapitalismens barndom. Han rakk ikke å få med seg den voldsomme utviklinga som skjedde fra århundreskiftet. På hans tid var arbeiderklassen og den kapitalistiske produksjonsmåten etablert, men utgjorde fortsatt en liten andel av den totale økonomien i forhold til andre former for økonomisk produksjon. Dette til tross for at borgerskapet som klasse nå var den sterkeste klassen og hadde etablert seg som statsbærende i de sentrale kapitalistiske landa allerede rundt 1800 tallet. Og hadde kontroll over internasjonal handel.

Hans beskrivelser av de ulike lovmessighetene og hvilke faktorer som påvirker dem tar preg av forholdene den gangen da fagforeningene var i sin spede barndom og før arbeiderklassen hadde gjort seg gjeldende som en avgjørende maktfaktor i klassekampen. Riktignok hadde arbeiderne i Paris gjort opprør i begynnelsen av 1870-tallet, men tenk på det dere veit om Norge den gangen for over hundre år siden når dere forholder dere til Marx sine eksempler.

Tips på veien

Da vi begynte på lesinga av denne boka, fant vi ut at den enkleste måten å gå fram på er å lese høyt. På det første møtet greide vi å komme igjennom 3 sider. Da tenkte vi at dette blir en laaaangvaaaarig studiesirkel. Og det andre møtet var også veldig tungt, men det løsna litt uti, litt etter halvveis. Vi har faktisk lest hele boka høyt, og så har vi avbrutt hver gang en av oss har hatt et spørsmål, eller lurt på noe. Og dette er viktig: Det sentrale med hele dette opplegget er ikke at dere skal bli økonom eller at dere skal kunne brife med at dere har lest noe av Marx, men poenget er at vi vil at dere som gruppe skal jobbe på en sånn måte at dere skjønner det han prøver å si. Dere trenger ikke være enig med ham når dere har lest ham, men vi vil at dere skal lese på en sånn måte at dere har skjønnt det han skriver. Det er ikke lov å si: Dette skjønte vi ikke, men vi går videre. Vi gjorde nok det et par ganger, men bare for å se om det kom et svar på våre spørsmål litt lenger uti. Og vi kan love deg, det er ikke lett! Men så i etterkant vil dere da komme ut et nytt og bedre menneske med kvisefri hud, rene tenner og tanker og rakere rygg! Og vi tror også dere vil komme ut av det hele med atskillig mer ballast når dere skal vurdere samfunnsfenomener i

klassekampen idag. Og med mer ballast så seiler dere tryggere og vakler mindre på den reisa i klassekampen som dere er med på om dere vil eller ei.

Denne veiledninga inneholder forskjellige ting:

1. En kort innføring i marxistisk tenking og begreper. Dette kan dere lese som forberedelser til å gå løs på sjølve teksten, og dere kan bla tilbake av og til når dere lurere på begreper som dukker opp.
2. Vi har lagd enkle "rett til teksten"- spørsmål som dere kan bruke for å holde konsentrasjonen oppe. Det er sikkert for mange spørsmål, så dere må velge sjøl.
3. Vi har lagd "tenke sjøl"- spørsmål som skal hjelpe dere til å kontrollere at dere har fått med dere sentrale poenger i teksten og eventuell betydning idag.
4. Vi har laga forklaringer på eksemplene Marx bruker.
5. Vi har skrivi en del om samfunnet slik det er idag der vi mener vi har brukt Marx teorier.
6. Og vi har konkretisert en del av hans teorier ved å bruke statistikk.
7. Kapittel 10 er ikke en del av sjølve veiledninga, men kan leses som adspredelse når annen lesing går tungt.

Veiledninga er sikkert full av feil, men den vil trolig hjelpe dere over mange små kneiker underveis. Vi vil gjerne ha kritikk av opplegget, fordi veiledninga kan skrives om med jevne mellomrom.

3. Hyperkort innføring i marxismens politiske økonomi.

1. Marx sitt generelle historiesyn.

Historia til menneskeheten er historia om klassekamp. Det som klassene har slåss om er makta over merproduktet, overskuddet i samfunnet. Denne kampen mellom klassene er hoveddrivkrafta i samfunnet. Men utviklingsnivået til samfunnet bestemmer rammene som klassekampen foregår innafor. Utviklingsnivået blir igjen bestemt av produktivkreftenes nivå og produksjonsforholda. Til produktivkreftene regner vi alle forhold som samfunnet tar i bruk for å produsere, innklusiv menneskene. Produksjonsforholda er rett og slett forholda mellom de ulike klassene i produksjonen. Den økonomiske basisen som produktivkreftene og produksjonsforholda utgjør tilsammen er det økonomiske grunnlaget for samfunnets overbygning, det vil si juridiske, kulturelle, politiske institusjoner. Og naturligvis påvirker alle disse forholda hverandre gjensidig, samtidig som noen forhold altså er mer grunnleggende. Utover i menneskehetens historie har produktivkreftene og produksjonsforholda utvikla seg og ulike herskerklasser og arbeidende klasser har slåss om merproduktet og makta i samfunnet. Generelt sett har man i europeisk sammenheng skilt mellom ursamfunna som var klasseløse, slavesamfunna under Hellenerne/Romerne/Vikingene og føydalsamfunna. Kapitalismen som produksjonsmåte vokste fram under føydalsamfunnet og tok over mer og mer av produksjonsforholda fram til at borgerskapet kunne utfordre føydaladelen om statsmakta for et par tre hundre år sida.

2. Kapitalismen som en produksjonsform som forutsetter og videreutvikler arbeidsdelinga i samfunnet, samfunnsmessig-gjøringa av arbeidet.

Til forskjell fra tidligere økonomiske produksjonsmåter **må** kapitalismen utvikle produktivkreftene og samfunnets produktivitet i et høyt tempo. I jakta etter å få solgt sine varer og dermed realisere sine investeringer og få profitt, utvikler bedriftene arbeidets produktivitet, arbeidsdelinga og samfunnets totale produktivitet. I tidligere samfunn var den arbeidende befolkninga knytta til en slaveeier eller underlagt en føydalherre/storbonde eller lignende og kunne ikke søke arbeid hvor han/hun ville. Mesteparten av økonomien var jordbruksøkonomi og varebyttet var lite i samfunnet som helhet. Kapitalismen forandrer alt dette, samtidig som at også arbeiderne blir "frigjort" til å selge sin arbeidskraft til høystbydende som en vare på markedet. Og samtidig fikk man da også muligheten til å bli et stykk ledig arbeidskraft på et overfylt arbeidsmarked.

3. Hvorfor kapitalismen må utvikle produktivkreftene og produktiviteten til arbeidet i den kapitalistiske produksjonen.

Hensikten for en kapitalist med å investere er jo for å få igjen profitt av sin investering. Men de varene eller tjenestene som han/hun da investerer i for å få solgt må han selge på et marked, til den prisen som kjøperne i markedet er villige til å betale. Denne prisen er igjen først og fremst avhengig av den gjennomsnittlige arbeidstida som går med til å produsere den gitte varen/tjenesten. For at den enkelte kapitalisten skal kunne tjene mest mulig må han altså ha så høy produktivitet som mulig. Det vil si stadig finne på nye lure ting som

kan øke effektiviteten. På denne måten satses det på nye maskiner, nye produkter, nye arbeidsprosesser, stadige omorganiseringer av produksjonen, stadig kursing og utvikling av arbeiderne. Blant annet på dette viset utvikles produktivkreftene.

4. Internasjonaliseringa av markedet.

Varebyttet, markedet, spilte som sagt en mindre rolle under føydalismen, men det var innafor varebyttet at kapitalismen først oppsto. Og med utviklinga av kapitalismen så har mer og mer blitt gjort til vare produksjon og verden blir mer og mer underlagt det kapitalistiske varebyttet. I løpet av vårt århundre har internasjonaliseringa av markedet gått videre og ført til dannelsen av internasjonale markedsregioner (EU/NAFTA osv) samtidig som det utvikles verdensomspennende organisasjoner som prøver å lage regler for den internasjonale konkurransen.

5. Proletariseringa av produsentene og utviklinga av kapitalistklassen.

I Norge har vi fra tidligere tider hatt et ganske stort innslag av sjøleieende bønder og sjølstendige fiskere. Samtidig har vi andre sjølstendige håndverkere og intellektuelle. Den kapitalistiske produksjonsmåten gjør at flere og flere blir arbeidere ansatt av en kapitalist (proletarisert). Dette skjer fordi kapitalistene kan utkonkurrere andre produksjonsmåter som de sjølstendige utgjør.

6. Den kapitalistiske produksjonsmåten tar over mer og mer av den totale økonomien.

Ikke alt arbeid i samfunnet skjer som kapitalistisk produksjon av varer og tjenester. Tvert imot. Mesteparten av arbeidet foregår på andre måter. I husholdningene drives omtrent 40% av det totale arbeidet i samfunnet. I det offentlige er det mye arbeid som ikke drives for profitt og mange av gårdsbrukene og fiskerne og de sjølstendig næringsdrivende drives ikke som kapitalistisk produksjon. I visse perioder har sikkert kooperativene fungert som ikke kapitalistisk produksjon. Men den kapitalistiske produksjonsmåten er blitt den dominerende og avgjørende økonomien som har lagt de andre økonomiske produksjonsmåtene under seg, slik at de tjener denne.

Samtidig stopper ikke prosessen med at den kapitalistiske produksjonsmåten stadig utvider sitt virkeområde. I takt med at produktivkreftene utvikles, arbeidsdeling utvikles, vareverdiene faller og klassekampen utvikles, så tar den kapitalistiske produksjonsmåten over mer og mer av totaløkonomien. Vi kan se det tydelig her i Norge, hvis vi ser på utviklinga av kvinnenes deltakelse i arbeidslivet. Etterhvert som økonomien har utvikla seg har antall timer husarbeid som er nødvendig å utføre sunket. Klær har blitt relativt billigere, osv. Samtidig har mye av omsorgsarbeidet som tidligere ble utført i hjemmet nå blitt gjort til samfunnsmessig arbeid. Vi kan nevne barnehager, eldreomsorg osv. Deler av disse tjenestenæringene er private, og tendensen er at de mer og mer drives som kapitalistiske bedrifter.

De kapitalistiske produsentene av forbruksvarer får utvida sitt marked på den ene sida, og på den andre sida blir det åpna nye produksjonsområder innafor tjenestesektoren som kan gjøres til kapitalistisk produksjon. At denne utviklinga betyr en styrking av arbeiderklassen ved at kvinnene da blir istand til å kjempe på en helt annen måte enn som hjemmearbeidende har avgjørende betydning for klassekampen framover.

Når det gjelder de direkte produsentene i jordbruk og fiske viser statistikken at utviklinga går en vei, i deres disfavør. Det er heller ikke mulig å tenke seg et framtidig jordbruk under sosialistiske forhold der man ikke utnytter mulighetene som ligger i stordriftsfordeler og en annen arbeidsdeling. Dette betyr ikke at vi skal la være å kjempe sammen med småbønder og fiskerne mot monopolkapitalen, fordi arbeiderklassen har ingenting å tjene på at disse gruppene blir proletarisert.

Deler av det offentlige har alltid vært drevet som ikke kapitalistisk virksomhet, f.eks. forsvaret og domstolene. Annen virksomhet som f.eks. NSB har vært blanda. Tendensen idag er entydig. Og kampen mot a/s-isering og privatisering er en viktig klassekamp idag. Monopolkapitalen har også lagt økonomiske produksjonsmåter i den 3.verden under seg, og samtidig utvikles den kapitalistiske produksjonsmåten i disse landa. Det er viktig å gripe to-sidigheten i dette forholdet. På den ene sida blir altså underlegne produksjonsformer underlagt den kapitalistiske produksjonsmåten og tvunget til å tjene denne, og på den annen side blir mer og mer av disse formene fortrent til fordel for den kapitalistiske produksjonsmåten.

I et av verdens mest "utvikla" kapitalistiske land Norge, utgjør den kapitalistiske produksjonsmåten mindre enn 1/3 av totaløkonomien. Vi har hørt at i Russland utgjorde arbeiderklassen under fem prosent av befolkninga i 1917.

7. Kapitalismen.

Klassedelinga av samfunnet og perioden der klassekampen er hoveddrivkrafta i historia er kun en fase av menneskehetens utvikling. Kapitalismen utvikler altså produktiviteten, arbeidsdeling, kunnskapen, hele samfunnet til et nivå som gjør det mulig å skape et kommunistisk verdenssamfunn der menneskene får kollektiv kontroll over sine liv. Der det ikke vil finnes utbytterklasser og undertrykkende stater. Men kapitalismen er samtidig hinderet for at dette skal kunne skje. Dens grunnleggende motsetning er at den på den ene sida har gjort produksjonen samfunnsmessig, men på en andre sida opprettholder privat kontroll over produksjonen ved at en liten utbytterklasse hersker over samfunnet. Det er denne grunnleggende motsigelsen som ligger i bånd som forklaring på krisene og det er arbeiderklassens historiske rolle å løse denne motsigelsen ved å knuse kapitalistklassens stat og opprette sin egen sosialistiske stat.

Noen andre sentrale teser og viktige begreper:

Bare arbeid skaper verdi:

Løft øynene og se rundt dere. Fjern alt menneskelig arbeid fra det dere ser rundt dere og på dere. Det dere står igjen med er uberørt jord/sjø og deres nakne kropp. Faktisk er vi mennesker sjøl et resultat av arbeid. (Vi kan kalle dette en økonomisk begrunnelse for vårt klassestandpunkt). Engels har skrivt en liten epistel: Arbeidets betydning i overgangen mellom ape og menneske.

Arbeidskraft produserer bruksverdi og bytteverdi:

Bruksverdien til arbeidskrafta er sjølve arbeidet den utfører. Bytteverdien til arbeidskrafta er det som må betales i snitt for at arbeideren skal reproducere seg sjøl. Bruksverdien til en

vare er det den kan brukes til. Bytteverdien er gjennomsnittlig antall timer det tar å produsere den.

I prinsippet selges varen til sin verdi:

Men i virkeligheten er det sjelden at en vare selges til sin verdi, fordi prisen på den enkelte vare kan svinge voldsomt rundt verdien. Bare tenk på hvor forskjellige priser det er på jeans som inneholder omtrent like mye samfunnsmessig arbeid. På samme måte som havet har bølger på nært hold, er det flatt på avstand.

Under kapitalistiske produksjonsforhold blir menneskene skilt fra råderetten over sine arbeidsredskap:

De blir arbeidere uten rett til å bestemme over det de produserer. Ikke nok med at de ikke bestemmer over sine egne liv, de blir også utbytta. **Utbyttinga under kapitalismen antar en skjult form.** På overflaten ser det ut som arbeideren får betalt for det arbeidet hun utfører, men i virkeligheten arbeider hun mer enn det som er nødvendig for den lønna hun får. Det ser ut som om profitten kommer fra at varen selges til mer enn hva det koster å produsere den, men i virkeligheten blir den (i snitt) solgt til sin verdi. Profittens opphav er altså merverdien som igjen stammer fra merarbeidet som arbeideren utfører.

Her kan vi innføre følgende begreper:

Bruksverdi: Alle varer/tjenester har et bruk. Bruksverdien til iskrem er å tilfredsstille en som har lyst på is. Bruksverdien til en iskrem maskin er at den lager is. Bruksverdien til en genser er at den beskytter kroppen til et menneske. Bruksverdien til parfyme er at det gir lukt. Bruksverdien til et gevær er at det kan drepe.

Bytteverdi: Bytteverdien til en vare er hva den er verdt i antall gjennomsnittlige arbeidstimer. En bil er verdt mer enn en sykkel fordi det inngår flere arbeidstimer i å produsere den. Gull er verdt mer enn sølv fordi det tar mer arbeidstimer å finne en kilo gull enn en kilo sølv.

Nødvendig arbeid: Den tida som er nødvendig at arbeideren jobber som lønnsarbeider for at hun skal reprodusere seg sjøl, og sin familie. Hva som er nødvendig arbeid vil variere blant annet utfra kapitalens behov (f.eks. utdanning av arbeidskrafta), historiske omstendigheter og kampen mellom klassene.

Merarbeid: Den tida som arbeideren jobber for kapitalisten utover den nødvendige arbeidstida. Merarbeidet er kilden til merverdien/profitten.

Merverdi(m): Merarbeidet finnes i varen/tjenesten sammen med det nødvendige arbeidet og eventuell tidligere(dødt) arbeid (maskinlitasje, råvarer osv.). Dette realiseres ved salget av varen/tjenesten. Fordi vi er opptatt av hva som skjer med merarbeidet og hvordan dette påvirker og påvirkes av varebyttet, er vi opptatt av dens bytteverdi. Så merverdi er det vi kan kalle merarbeidet betrakta som bytteverdi.

Kapital: er en verdi som blir brukt til å skape mer verdi. Kapital tar mange former; penger, produksjonsredskaper, fabrikk/butikk lokaler, varer, råvarer, arbeidskraft osv. Kapital er ikke enten den ene eller den andre av dette, men må hele tida forandre seg fra den ene til den andre forma dersom verdien skal skape merverdi (f.eks. må pengekapital investeres, varekapital selges osv.)

Kapitalen kan deles i to deler: konstant kapital(k) og variabel kapital(v). Den konstante kapitalen kan deles mellom fast kapital (maskiner, bygninger, veier o.l.) og sirkulerende kapital (råvarer, halvfabrikata, hjelpestoffer o.s.v. og de ferdige varene). Sirkulerende kapital er altså det som er bestanddeler til produktene som produseres og sjølve produktene. Variable kapital er kapitalismens utgifter til å kjøpe arbeidskraft.

Merverdirate: Er forholdet mellom merarbeidstida og den nødvendige arbeidstida. Den er altså en brøk og sier noe om hvor utbytta arbeideren blir. Formel: m/v , (m er forkortelse for merverdi og v for variabel kapital).

Profitt(p): For kapitalisten virker det som om profitten kommer av at han selger sin vare til over kostnadspris. Mens i realiteten er det merarbeidstida til arbeideren som er kilden til profitten. Merarbeidsstid/merverdi og profitt blir brukt om hverandre, avhengig av hva man er opptatt med å beskrive.

Profitttrate (p'): Er forholdet mellom hvor mye profitt kapitalisten får i forhold til sine totale investeringer: $p' = m/(k+v)$, (m er forkortelse for merverdi, k for konstant kapital og v for variabel kapital).

Kapitalakkumulasjon: Er sjølve prosessen til kapitalen. Det vil si at det investeres i produksjon av varer/tjenester og at man ender opp med forøkt kapital etter salget, og at det så igjen investeres på nytt i stadig nye runder.

Kapitalistene kontrollerer produksjonsmidlene, og bruker denne kontrollen for å øke sin kapital (akkumulere). Kapitalistene må ikke bare få produsert sine varer/tjenester, de må også selge dem. Å realisere verdien (og dermed merverdien) av det som er produsert er like avgjørende som produksjonen. Det gir grunnlag for å investere mer

Kostnadspris: Når man ser produksjonen av en vare/tjeneste fra kapitalistens synspunkt vil det se ut som om han må betale så og så mye for å få en vare produsert, og så legger han på en sum som da skal være hans profitt. Kostnadsprisen er utgiften kapitalisten har ved produksjonen av en gitt vare/tjeneste. (Altså $k+v$).

Produksjonspris: Utgiftene, slik kapitalisten ser det, som han har i forbindelse med produksjonen av en vare/tjeneste, pluss gjennomsnittlig profitt i samfunnet. Tilsammen er $k+v$ +gjennomsnittlig profitt lik det varen selges for, derfor navnet produksjonspris.

Varens verdi er imidlertid $k+v+m$. Når kapitalistene får gjennomsnittlig profitt istedet for merverdien som er skapt i deres bedrift selges altså ikke varene til den enkelte kapitalist til sine verdier. Men derimot vil alle varer fra alle kapitalistiske bedrifter tilsammen selges for sin totale verdi. Merverdien blir altså fordelt mellom kapitalistene på en annen måte enn etter hvor den er skapt. (Se kapittel 4 om utjamning av profittraten).

Når vi analyserer kapitalistisk økonomi må vi ikke ensidig se på produksjonen, og ei heller sirkulasjonen, men se dem i sammenheng. For kapitalistene er det ikke nok å få varene/tjenestene produsert, de må også selges. Fordi kapitalistene har som drivkraft å oppnå mest mulig profitt søker de denne i de produksjonsgrener der mulighetene virker størst. Dette gjør at profittratene tenderer til å utjevnes. Og virker inn på at det blir kontinuerlige konjunktursvingninger i de enkelte produksjonsgrener og samfunnet som helhet. Tenk for eksempel på krisa som var i fiskeoppdrettsnæringa på slutten av 80-tallet. Svært mange investerte i det samme, og det ble overproduksjon, og derpå følgende sentralisering av kapitalen. Og den samfunnsmessige krisa som kom til uttrykk i krakket på børsen og bankkrisa. Eller krisa i byggebransjen i slutten av 80-tallet. Det oppstår altså stadige kriser som løses slik Marx beskriver dette bl.a. i profittraten.

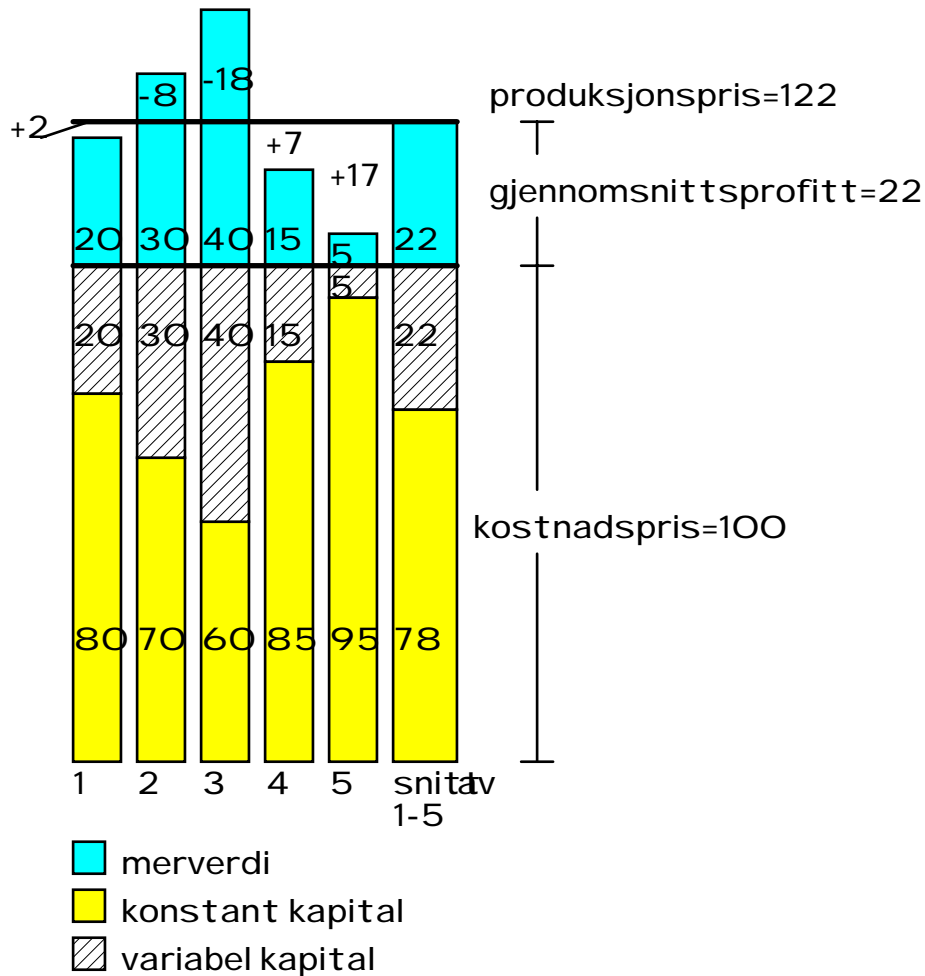
Arbeid under kapitalistiske forhold kan deles på mange måter. Vi trekker fram følgende: Arbeiderne jobber for kapitalistene og mottar lønn, for deretter å jobbe med å ta vare på seg sjøl, (bl.a. husarbeid og omsorgsarbeid). Lønnsarbeidet kan deles opp i to deler, den tida som medgår til å dekke de behova arbeiderne har og tida utover dette. **Nødvendig arbeid og merarbeid.** Forholdet mellom nødvendig arbeid og merarbeid uttrykker graden av utbytting. Det er merarbeidet som kapitalisten omsetter til merverdi, ved å selge varene/tjenestene som arbeiderne produserer. For kapitalisten er bare det arbeidet som er nødvendig for å produsere varen/tjenesten som er produktivt (merverdiskapende), det andre arbeidet er nødvendig(for eksempel direktørens arbeid), men skaper altså ikke merverdi for kapitalisten. Grensen mellom merverdiskapende og ikke merverdiskapende arbeid er flytende av den enkle grunn at mange funksjoner har en dobbelhet der de både produserer merverdi og forbruker merverdi. (Tenk på en arbeidende formann, han gjør begge deler). Også hvis man ser på lønnsarbeid som gjøres i samfunnet som helhet kan man skille mellom hele arbeidsplasser som lever av skatter og avgifter som blir pålagt arbeidsfolk og merverdi fra andre kapitalister og arbeidsplasser som produserer merverdi. F.eks. Offentlige sjukehus og skoler lever i hovedsak av skatt inndratt fra arbeidernes lønninger, og har ikke som målsetting å produsere profitt. Arbeiderne her produserer ikke merverdi. Men private skoler og private sjukehus der kundene kjøper tjenestene vil altså være merverdiproduserende. For det kapitalistiske samfunnet som helhet kan man si at det ikke merverdiproduserende arbeidet er underlagt og skal tjene til å fremme den merverdiproduserende sektoren.(Se artikkel i kapittel 10). For arbeiderklassen som helhet er skillet mellom merverdiproduserende og ikke merverdiproduserende arbeid irrelevant. For arbeidsfolk er arbeid nødvendig dersom det er til nytte for dem sjøl, som klasse, uavhengig av om det er betalt, ikke betalt osv. En frigjøring fra kapitalismen vil altså bety en frigjøring av arbeidet. Arbeiderne vil rett og slett få herredømme over arbeidet, over seg sjøl.

Profitt antar mange former: rente, grunnrente(inntekt fra utleie av grunn), dividende osv. Da vi ikke kan nok om det vil vi ikke legge ut om grunnrente, rente og andre former for profitt.

4. Hvordan gjennomsnittsprofittraten blir danna.

Før vi går løs på sjølve profittraten, må vi si noe om hvorfor en kapitalist i en produksjonsgren relativt sett får mer merverdi ut av sin virksomhet dersom hans produkter inneholder mindre arbeid enn konkurrentens. Det er jo slik at det eneste som skaper verdi er arbeid. La oss vise hvordan utjamninga skjer gjennom et eksempel,(eksemplet finner dere i bok tre av kapitalen, kapittel 9. Dersom dere kan engelsk anbefales det at dere leser dette kapitlet) :

HVORDAN GJENNOMSNITTSPROFITRATEN BLIR DANNA.

I dette teoretiske eksemplet er merverdiraten lik for de fem kapitalistene. Forskjellen ligger i produktiviteten som uttrykkes i sammensetting. Som vi ser blir merverdi overført fra de med lavere sammensetting til de med høyere.

Forklaring på diagrammet: Som dere ser er merverdien like stor som den variable kapitalen. Det forutsettes altså at merverdiraten (utbyttingsgraden) er lik for de fem tenkte kapitalistene. Her forutsettes også at kapitalistene har den samme kostnadsprisen på konfekteskene, dvs. hundre kroner i utgifter til konstant kapital (maskiner, råvarer osv.) og variabel kapital (arbeidskraft) per konfekteske. [Slik er naturligvis ikke virkelighetens verden. I virkeligheten varierer utbyttinga, men enda viktigere, kostnadsprisen er heller ikke lik. (I kapittel 9 tar Marx opp dette med ulik kostnadspris.) Men vi har altså forenkla virkeligheten for å få fram et sentralt poeng.] Arbeiderne produserer en deilig konfekteske som kapitalistene får solgt for kroner 122,-. Alle kapitalistene får 22 kroner i profitt på konfektesken til tross for at mengden merverdi er forskjellig. De mest produktive kapitalistene får altså overført merverdi via salget på markedet.

Kapitalist 1 får ekstra merverdi på 2 kroner! Fordi han har brukt mindre arbeid totalt [både i form av konstant kapital som er "størkna arbeid" pluss arbeidet til arbeiderne som altså er variabel kapital pluss merverdi (merarbeid)] enn gjennomsnittet.

Kapitalist 2 får ikke hele den merverdien som arbeiderne hans produserer fordi han har en mindre produktiv produksjon som gjør at det er mer arbeid nedlagt i hans konfekteske enn det som er gjennomsnittlig. Han "taper" sine 8 kroner til de mer produktive kapitalistene.

Kapitalist 3 har en gammeldags fabrikk. 18 kroner blir overført til de mer produktive kapitalistene.

Kapitalist 4 og 5 gjør det fett, og får overført henholdsvis 7 og 18 kroner.

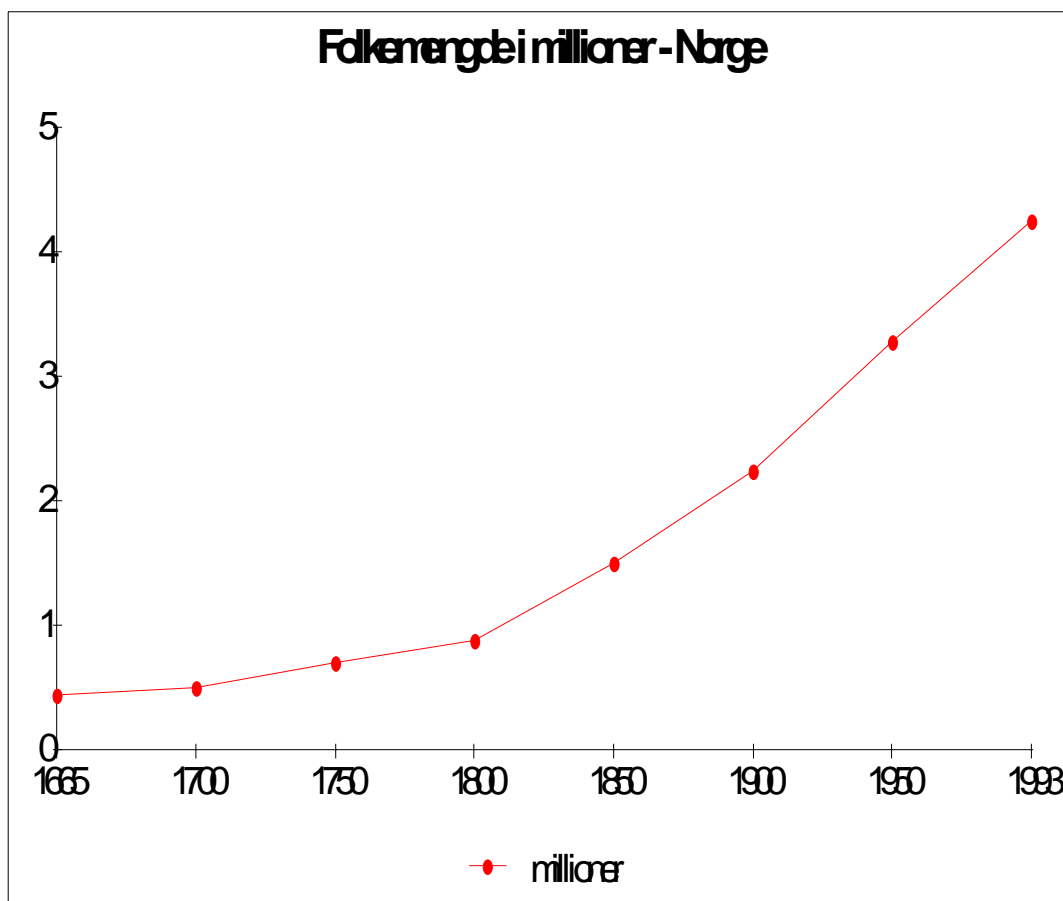
Og kolonna lengst til høyre viser altså gjennomsnittet.

La oss ta noen flere eksempler. La oss si at det er mer profitt i husbyggingsbransjen, da vil kapitalister satse der. Men etterhvert vil jo dette føre til at profittraten i husbygginga vil minke på grunn av overetablering. Nok et eksempel er den sterke økninga i oljeprisen i bl.a. 1973 og i 1979. Dette betø at kapitalistene i oljeindustrien som selger olje fikk ekstraprofitter, mens kapitalistene som måtte kjøpe olje fikk svekka sin profitt, da de ikke kunne lempe hele prisøkninga over på sine varer. Og mellom de oljeeksporterende landa og de oljeimporterende landa betø dette en overføring av merverdi fra de sistnevnte til de førstnevnte.

Det sentrale poenget i alt dette er altså at merverdi er størkna merarbeid, og de kapitalistene som har nedlagt mer arbeid i sine varer enn gjennomsnittet mister merverdi til de kapitalistene som har mindre arbeid i sine varer enn gjennomsnittet.

5. Noen tall i forbindelse med den økonomiske utviklinga.

Det å måle utviklinga av samfunnets produksjonsevne ved hjelp av begrepet Brutto Nasjonal Produkt (BNP) er feil av mange grunner. En åpenbar grunn er at BNP ikke måler ubetalt arbeid, som utgjør 40 - 50% av det totale arbeidet. Men likevel gir utviklinga av BNP en pekepinn på hvor sterk produksjonsevnen har vokst i Norge. BNP per innbygger har vokst fra ca. 2000,- kroner (1961 kroner) i året i 1870 til 15000,- kroner i 1969. Når vi samtidig vet at befolkninga økte voldsomt i samme periode, er det lett å se at den samlede produksjonen har økt voldsomt og at produktiviteteten har økt voldsomt.

Når det gjelder befolkningsutviklinga, så viser kurven ovenfor at den kapitalistiske produksjonsmåten har ført til en befolkningseksplasjon i Norge (vi må også ta med at titusener har utvandret i slutten av forrige og i begynnelsen av dette århundre) og resten av verden. Men i de siste par tiåra har fødselsraten vært under 2 per kvinne. Det vil si at dersom vi ikke hadde hatt netto innvandring ville folkemengden synki. Dette er ikke spesielt for Norge, men for alle OECD landa. Diskuter gjerne hva dere mener er årsaken til dette, og hvilken betydning dette kan ha for produksjonen og forholdet mellom klassene framover.

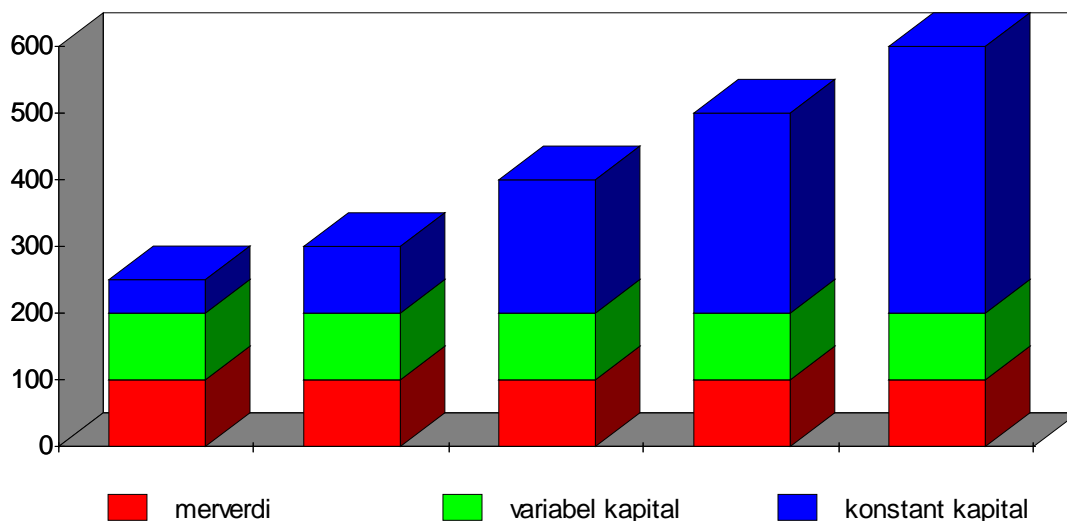
(Vi har ingen gode svar, vi heller.) Har det noe med flere årsaker som slår til samtidig?
Bedre prevensjonsforståelse, barn ikke det eneste saliggjørende for en kvinne, men også
utdanning og jobb?

6. Kapittel 13.

Side 9: regneeksemplene.

I disse regneeksemplene sier Marx: Hvis du hverken øker antallet arbeidere eller utbyttinga så vil en økning av kapitalens organiske sammensetting (det vil si at den konstante kapitalen øker i forhold til den variable) føre til en minking av profittraten. Vi har lagd en søylediagram med eksemplene, for det sies at da er det lettere å forstå:

Se regnestykkene side 9

Profittraten til de enkelte søylene er altså merværdi / (konstant + variabel kapital). Første søyle blir 66,66%, andre søyle blir 50%. Hva blir så profittraten på de resterende?

Spørsmål side 9 til 13:

1. Hvorfor er kapitalistene tvungne til å investere i mindre og mindre arbeidskrevende produksjonsprosesser?
2. Kan den delen av økonomien som utgjør den kapitalistiske produksjonsmåten utvikle sin produktivitet uten at andre deler av samfunnsøkonomien gjør det? Se punkt 5 og 6 i denne veiledningas kapittel 3.
3. Hva menes med stadig høyere organisk sammensetting?(side 11)
4. Må den variable kapitalen minke i forhold til den konstante? Hvorfor? (side 11)
5. Hva er bakgrunnen for at profittraten minker? (side 12)
6. Hva er forskjellen på merværdi og profitt?

Side 14, regnestykket:

$$50k + 100v + 100m \quad p' = 100/150 = 66,66\%$$

$$400k + 100v + 100m \quad p' = 100/500 = 20\%$$

Dersom arbeideren jobber 2/3 for seg sjøl og 1/3 for kapitalisten (Det vil si at utbyttingsgraden er 50% istedenfor 100%) endres det første regnestykket:

$$50k + 133,3v + 66,6m \quad p' = 66,6/183,3 = 36,5\%$$

Side 16 øverst: (se også side 52 og 53)

Engelsk arbeidsdag på 10 timer er lik en østerriksk på 14. La oss så anta at snittet på verdensmarkedet er 12 timer. Da vil 5 timer engelsk merverdi være verd 1/6 mer enn snittet.

Når varene som har tatt 14 timer å produsere for Østerrike blir solgt får Østerrike bare betalt for 12 timer. Og likevel må den østerrikske kapitalisten la arbeiderne sine få lønn tilsvarende sju timer. Hans merverdi blir da 5 timer på verdensmarkedet.

(Vi forutsetter at den østerrikske arbeideren handler ting laga i Østerrike. Hvis en større del av varene som den østerrikske arbeideren kjøper blir solgt til verdensmarkedspriser i Østerrike vil dette legge grunnlag for en økning av den relative merverdien, men være en underordna tendens, da det meste vi handler av varer og tjenester er innenlandsprodusert.)

Derimot vil den engelske kapitalisten få 12 timer for varer som har kostet ham 10 timer. Han gir arbeiderne 5 timer i lønn og sitter igjen med 7 timer merverdi etter salget på verdensmarkedet.

Altså har det engelske merarbeidet større verdi på verdensmarkedet enn det østerrikske. Påstand nummer to er også knytta til verdensmarkedet. Som vi ser av det ovenstående så utgjør merarbeidet på verdensmarkedet for de engelske kapitalistene 7 av 10 timer. Mens i Østerrike blir det 5 av 14 timer.

Konklusjon: Dette viser hvordan verdi overføres fra mindre produktive kapitalistiske områder til mer produktive kapitalistiske områder.

Når vi studerer forholdet mellom de mer utvikla kapitalistiske landa i OECD og deres tidligere kolonier vil det kanskje være av nytte å se på denne typen verdioverføring.

Regnestykket på side 17.

Med en merverdirate(utbyttingsrate) på 100% får vi:

$$80k+20v+20m \quad p' = 20/100 = 20\% \quad (\text{utvikla land})$$

Med en merverdirate på 50% får vi:

$$20k+80v+40m \quad p' = 40/100 = 40\% \quad (\text{mindre utvikla land})$$

Til tross for større merverdirate blir profittraten mindre med den økte produktiviteten.

Spørsmål side 14-22.

7. På side 14 til 17 sammenligner Marx land med svært ulik produktivitet. Vi kan trekke dette over til forholdet uland-iland. Hva er det han egentlig prøver å si her?

8. På hvilken måte virker merverdiraten inn på profittraten?

9. Samfunnmessig sett vil på sikt det ubetalte lønnsarbeidet minke i forhold til verdien av den totalt investerte kapitalen.

På side 20 sier Marx: Sett bort fra midlertidige svingninger **må** mengden merverdi øke utfra grunnlaget til den kapitalistiske produksjonsmåten. Hvorfor det da?

10. Hva menes med at den kapitalistiske produksjonsprosessen er en akkumulasjonsprosess? Side 20.

11. Diskuter hva Marx mener med det første avsnittet på side 22.

NB. Skrivefeil i første linje: "se" skal være "sett".

12. På side 22 sier Marx at den samme mengde verdi representerer en stadig økende mengde bruksverdier og behovstilfredstillelse. Hva mener han med dette? Hvorfor er det slik? Stemmer det?

13. Etterhvert må det til større kapitalinvesteringer for hver enkelt etablering. Hvorfor?
14. Hva er forskjellen mellom sentralisering av kapital og konsentrasjon av kapital? Side 20.
15. Hva er en direkte produsent? (Side 22)
- Påstand: Ennå har vi ikke på alle produksjonsområder fått fullt ut utvikla kapitalistiske produksjonsforhold. Det er en god del direkte produsenter igjen innafor norsk økonomi som ikke er blitt kapitalistisk virksomhet: mye i jordbruk, fiske, skogbruk, tjenestesektoren, drosjenæringa, lastebilnæringa, butikken på hjørnet, osv.
- Etterhvert vil kapitalismen tvinge fram lønnsarbeidere og masseproduksjon også her. Er dette riktig? Hva mente Marx med opprinnelig akkumulasjon?

Spørsmål side 23 til 27 øvre halvdel

Side 23. Sitat: "...eller gjennom et fall i lønningenes verdi på grunn av en økning i arbeidets produktivitet,...." Når produktiviteten øker, og lønningene bare følger prisstigninga, vil lønningene kjøpe mindre bytteverdi. Du produserer mer varer men får ikke kjøpt flere, fordi lønna står stille. Ergo har verdien (som måles i arbeidstimer) av lønna di minka. Sagt på en annen måte: Økt produktivitet fører til økt utbytting, dersom alle andre faktorer er uendra.

Etterhvert som produktiviteten øker, inneholder hver enkel vare mindre arbeid. Hvor mye arbeid får du kjøpt når du har jobba 8 timer for en kapitalist? Det avhenger altså av merverdiratens utvikling og produktivitetsutviklinga. La oss si at vareverdiene synker raskt men merverdiraten forblir uendra (eller til og med øker litt) slik at profittraten minker svakt eller til og med opprettholdes. Arbeidernes levestandard vil da øke.

Vi må kunne anta at i begrensede områder og i begrensede tidsavsnitt kan akkurat dette skje. Er det mulig å forstå Fordist modellens historie utifra dette? Er det blant annet dette forholdet som nå undergraves? Som skjerper kampen om merarbeidet?

16. Samfunnsmessig sett øker mengden merverdi samtidig med at profittraten synker påstår Marx. Har han rett? Hva slags tidshorisont har han på en slik påstand? Hva er den viktigste årsaken til dette? (side 23 til 25)

Side 23. (Sammenlign med side 27 øverste halvdel)

Midterste avsnitt: Vedvarende økning i den totale mengden arbeidskraft og profitt.

Er ikke dette en viktig påstand? Er ikke det som sies i kapittel 13 omtrent slik:

Den kapitalistiske produksjonsmåten må stadig ekspandere. Den må stadig overta større og større deler av den totale økonomien i ett land, i verden. Den er avhengig av å engasjere stadig større mengder med arbeidskraft for å sikre akkumulasjonen. Samtidig som den gjør dette, så fører dens stadige økte produktivitet til at det samtidig dannes en tilsynelatende overflødig befolkning (arbeidsløse). Disse arbeidsløse er et resultat av i hvertfall to forhold: oppsigelser på grunn av produktivitetsøkninger i det kapitalistiske produksjonen, og overflødiggjøring av folk som arbeider under andre produksjonsmåter (småbønder, og andre direkteprodusenter).

Den statistikken som brukes i Norge skiller ikke mellom folk som jobber innafor den kapitalistiske produksjonsmåten og de som jobber i for eksempel den delen av offentlig

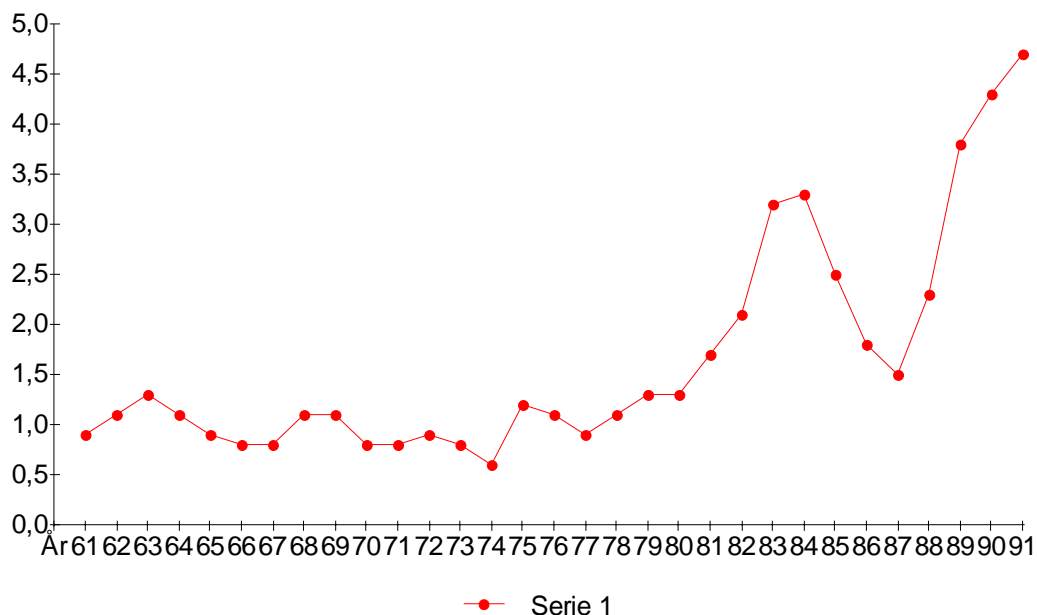
sektor som ikke er en del av den kapitalistiske produksjonsmåten (eller for å si det på en annen måte: ikke er underlagt akkumulasjonsloven).

Men kan man likevel lese ut av statistikken noe om utviklinga av antallet årsverk i den kapitalistiske produksjonsmåten. I Norge, i OECD, i verden?

I følge Historisk Statistikk 1994 har antallet årsverk økt fra 1,2 millioner i 1963 til 1,8 millioner årsverk i 1990. Likevel var det totale antallet utførte timeverk om lag 5 prosent lavere i 1991 enn i 1962 på grunn av arbeidstidsforkortinger og flere som jobber deltid. Fra 1962 til 1991 økte antallet sysselsatte personer med 30%. Hvis dere blar tilbake til tabellen om folkemengde, kan dere forstå at den lønna arbeidsstyrken har økt i forhold til folkemengden.

Og ser vi på utviklinga av den offisielle arbeidsløsheten, ser vi at den økte samtidig med arbeidsstyrken:

Arbeidsløshet i prosent av arbeidsstyrken.

Side 23.

Kapitalismen forutsetter en stadig høyere akkumulasjonstakt. Innebærer dette også at motsigelsene vil måtte bli mer akutte? Vil ting skje fortere og mer voldsomt?

Side 27.

Viktig: Marx skriver omtrent: Muligheten for et relativt overskudd av arbeidere utvikles på grunn av et misforhold som har sin bakgrunn i den kapitalistiske utbyttinga av arbeidet, et misforhold mellom kapitalens stadig økende vekst og dennes relativt sett minkende behov for en økende befolkning.

Dette kan misforståes dithen at dersom man svekker utbyttinga så vil arbeidsløsheten minke i den nåværende situasjonen. Slik jeg ser det vil en svekkelse av utbyttinga føre til en skjerpning av den kapitalistiske krisa, i og med at investeringene ville synke og den

spekulative delen av den kapitalistiske virksomheten ville øke. Så vidt jeg kan se kan hverken en økning eller en minking av utbyttinga løse krisa. Men hvordan vil en endring påvirke krisa? Her må vi først være enige om årsakene til krisa.

Må ikke den kapitalistiske produksjonsmåten erobre nye og større deler av verdensøkonomien eller sjøl minke ved at en del av kapitalen utraderes? Eller begge deler? Ved å senke utbyttingsraten vil de svakeste kapitalistene bukke under og dermed vil arbeidsløsheten øke. Men samtidig vil forbruket øke, og derved vil arbeidsløsheten minke litt pga. dette (men påvirkninga vil være mindre denne veien, pga. at det er de kapitalistene som har den høyeste organiske sammensettinga som vil overleve). Men så vil dette igjen føre til at investeringene vil svekkes og den delen av kapitalen som er utsatt for svekka merverdirate vil ikke kunne følge så godt med i produktivitsutviklinga, som igjen vil føre til at den kommer tapende ut av konkurransen i annen hånd. Under kapitalismen er det derfor bare mulig å tenke seg at krisa løses ved at alle de viktige kapitalistene i hele verden ble enige om å minke utbyttinga for å sikre systemet. Men da hadde vi ikke kapitalisme lenger. Fordi kapitalismen forutsetter konkurranse og marked.

Ved å øke merverdiraten vil den delen av økonomien som brukes til forbruk minke og derved vil overkapasiteten i økonomien skjerpes ytterligere, noe som igjen vil føre til at de svakeste kapitalistene bukker under. Det kan argumenteres med at produksjonen av produksjonsmidler kan øke. Men det er overkapasitet også her. Men hvis f.eks de norske kapitalistene fikk økt sin merverdirate så kunne de ha styrka seg i konkurransen med de tyske og dermed så kunne man økt investeringene hjemme, og derved ville arbeidsløsheten synke her. Men på den annen side vil da kanskje de tyske kapitalistene finne som mottrekk å øke sin merverdirate, eller rett og slett innlemme Norge i Tyskland. (Disse få punktene er utilstrekkelige og ikke ment som noen helhetlig analyse, hvis noen skulle tro det).

17. Hvorfor utvikler kapitalismen en relativ overbefolkning? (side 27). Hva fører denne overbefolkninga til? Er dere enig med Marx i det han påstår om befolkningsøkning? Bør man her skille mellom tida før og etter prevensjonsmidlenes inntog i Norge? Gjelder det som påstås for uland? (Se også Kapitalen bok 1, kapittel 23)

18. Den variable kapitalen minker relativt i forhold til den konstante kapitalen, samtidig som den øker absolutt påstås det på s.25. Er dette sant idag?

19. Hva er det som gjør at profittraten minker samtidig med en akselererende akkumulasjon?

Spørsmål side 27 nederst til 42

1. Synker verdien til varene/tjenestene etterhvert som produktiviteten øker?

Side 27-28. Hvordan kan kapitalen oppveie minkende profitttrate? Hva forårsaker en minkende profitttrate?

2. Side 28. Hvordan påvirker økt produktivitet den kapitalistiske produksjonsprosessen?

3. Side 29. Hvordan påvirkes forholdet mellom kapitalens størrelse og arbeidskraftas størrelse etterhvert som kapitalismen utvikles?

4. Side 30-31. Hvordan bruker de større kapitalistene prisene i konkurransen? Betyr dette at en generell nedgang i profittraten er en villet handling fra kapitalistenes side?

5. Side 31. Hvordan kan storkapitalister utnytte monopol? Har dere eksempler?
6. Side 31. Hva bestemmer prisen til en vare?
7. Side 32. Øker profittmengden i enkeltvarene i forhold til den konstante og den variable kapitalen etterhvert som produktiviteten øker? Bare dersom merverdiraten øker meget sterkt. (se side 23)
Og det er vel der Marx havner i løpet av side 32.

Side 33. Ett regneeksempel for å vise hva Marx prøver å si på side 33:

La oss si at en kapital på 80 ved en utbytningsgrad på 100% gir oss 100 knapper, med følgende sammensetting: [mverditaten = m/v , $p' = m/(k+v)$]

$60k+20v+20m$ $p'=25\%$ for å produsere 100 knapper.

Så øker produktiviteten sterkt, og merverdiraten øker også, likevel kan vi få følgende regnestykke

$16k+1v+3m$ $p' = 17,6\%$ for å produsere 100 knapper.

Her er utbytningsgraden 300%, likevel minker profitttraten.

8. Side 34 og side 37 skiller Marx mellom "den riktige" måten å beregne profitttraten på fra en "feilaktig". Hva er forskjellen på de to måtene? (Se også kapittel 9 i bok 3 av kapitalen.)
9. Hvordan påvirker økt produktivitet mengden merverdi/profitt i de enkelte varene/tjenestene? Side 38.
10. Hvordan påvirkes forholdet mellom betalt og ubetalt arbeid av at mengden merverdi i den enkelte vare minker etterhvert som produktiviteten øker? Side 39

7. Kapittel 14.

I dette kapitlet går Marx igjennom de motvirkende kreftene, og ser på hva det er som gjør at loven om profitttratsens tendens til å minke bare framstår som en tendens. Marx lister opp 6 motvirkende krefter:

1. Utbyttingas økte intensitet
2. En senking av lønningene under deres verdi
3. Elementer i den konstante kapitalen blir billigere
4. Relativ overbefolkning
5. Utenrikshandel
6. Økning av aksjekapitalen

1. Utbyttingas økte intensitet

a) Nevn eksempler på hvordan kapitalistene øker utbyttinga av arbeiderne. Hvordan kan økt utbytting være en motvirkende kraft?

b) Hva er relativ og absolutt merverdiproduksjon?

Marx nevner på side 44 og 45 at alt som fremmer produksjon av relativ merverdi kun gjennom å forbedre metoder, uten å endre størrelsen på den investerte kapitalen, øker profitttraten. Har dere eksempler fra virkeligheten på dette?

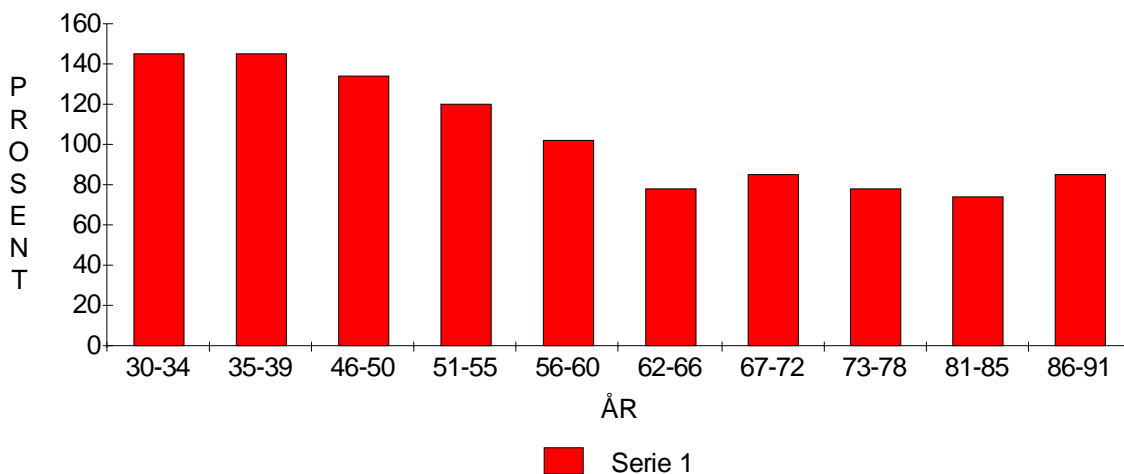
(Kapitalen bok 1, kapitlene 10 og 14)

TABELL

Når vi skal beregne utbyttinga, altså forholdet mellom betalt og ikke betalt arbeid kan vi indirekte måle dette. Her følger en tabell som viser en omtrentlig utvikling av utbyttinga i produksjonen av arbeiderne i industrien i Norge:

UTBYTTINGSGRADEN AV INDUSTRIARBEIDERE

ER IKKE EKSAKT. MEN VISER EN TENDENS

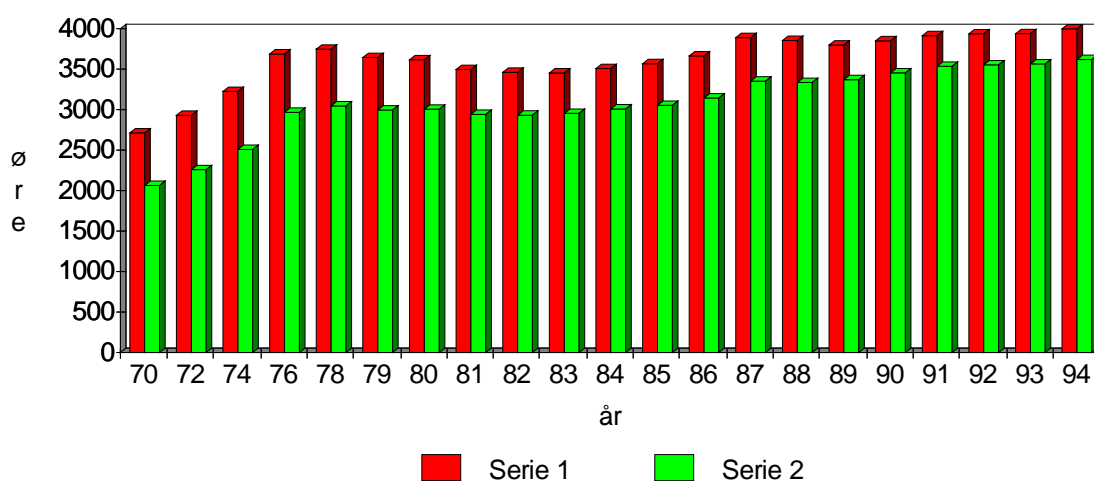
Diagrammet er veldig omtrentlig. Bl.a. er grunnmaterialet fra Statistisk Sentralbyrå vanskelig å bruke over et så langt tidsrom, fordi de ulike kategoriene forandrer innhold.

Men det gir et noenlunde bilde av tendensen. Hovedkonklusjonen er at etter krigen sank utbyttinga litt om litt, men at den nå er på nivå med 1950-tallet. Hvis vi tar med den indirekte utbyttinga som skjer via skatter og avgifter kan det hende at utbyttinga er høyere enn i perioden 1946-50, men dette er ikke undersøkt.

For de som lurer på hvilke tall som brukes: Det er tatt utgangspunkt i SSBs tall på nettoprodukt for industri i nasjonalregnskapet og lønn fra samme regnskap (ikke lønnskostnader, derfor har jeg, for visse perioder måttet anslå). Jeg har tatt helt ut av lufta at 10% av lønn er merverdi og altså trekt dette fra lønn og lagt det på nettoprodukt. Så har jeg delt nettoprodukt+10% av lønn med 90% av lønn.

Reallønnsutvikling industriarbeidere

timelønn i 1979-kroner

Serie 1 er menn og serie 2 er kvinner.

Kommentar til tabell om reallønnsutvikling: Reallønn er lønn minus utviklinga av konsumprisindeksen. Dette gir ikke et endelig bilde av kjøpekraftsutviklinga. For det første har jeg tatt utgangspunkt i timelønn. Som vi vet har det blitt færre timer i et arbeidsår, så timelønna har økt mer enn årslønna. For det andre har det skjedd endringer i skatter og avgifter som ikke gjenspeiles i prisutviklinga. Vi vet bl.a. at skatteendringene som er gjort de siste par tiåra har vært til arbeiderklassens disfavør i forhold til borgerskapet. Dersom vi sammenligner reallønnsutviklinga og utbyttingsgraden, kan vi se at utbyttinga kan øke samtidig som reallønna kan øke. Årsaken til dette ligger i at produktiviteten øker slik at vareverdiene synker samtidig som arbeiderklassen hindrer at dens egen vare, arbeidskrafta synker i verdi i like stor grad.

c) Marx hevder at økt produktivitet fører til en senking av lønningenes verdi. Er dette riktig? Hvordan kan utbyttinga forbli den samme, eller til og med øke samtidig som reallønna stiger? (Se side 23).

d) Å forlenge arbeidsdagen beskrives som en viktig metode for å øke profittraten. I Norge har arbeidstida til den enkelte arbeider sunket siden 20-tallet. Fritida har økt. Dette taper kapitalisten på. Hva kommer det av at kapitalen har latt dette skje?

Den generelle utviklinga av arbeidstida for arbeidere i Norge.

ARBEIDSUKA 1900 TIL 1995.

1900 ca. 60 TIMERS UKE?

1920 48TIMERS UKE

1959 45 "

1968 42,5 "

1987 37,5 "

UTVIKLING AV FERIE

1900 3 DAGER

1916 4 "

1919 6 "

1922 8 "

1935 9 "

1937 12 "

1947 3 UKER

1964 4 "

1982 4 " **PLUSS GRO-DAGEN**

Noen bemerkninger om arbeidstida: Det skjer store endringer i arbeidstida for arbeidsfolk i disse tider. Kapitalen prøver å bryte ned normalarbeidsdagen for å både senke lønnskostnader forbundet med overtid og for å øke antallet timer maskiner o.l. kan tas i bruk. Samtidig arbeides det mer deltid enn tidligere, dette betyr at arbeidsdagen blir mer intens, og dermed utbyttinga. I følge boka "Longer Hours, Fewer Jobs" bruker nå en gjennomsnittlig arbeiderfamilie i USA flere timer på betalt og ubetalt arbeid per uke enn for 20 år siden. Vi må regne med at en av de hardeste kampene framover vil bli kampen om arbeidstida. Kjenner dere til eksempler fra Norge på kampen om arbeidstida?

e) Marx nevner også innføringa i masseomfang av kvinne- og barnearbeid som en måte å øke utbyttinga på. Åssen virker dette? Han skriver at familien da måtte utføre mer arbeid for kapitalen enn tidligere. Hvordan er dette i Norge i dag? Barnearbeid er forbudt, men er det ikke slik at yrkesdeltakelsen lenge har økt sterkt blant kvinner. Betyr dette at utbyttinga øker? Eller betyr det at det skapes mer profitt, eller at profittraten generelt i samfunnet øker? Er det et framskritt for arbeiderfamilien at den må totalt sett ha gjennomsnittlig en og en halv inntekter i året for å få sine egne hjul til å gå rundt, istedetfor slik det var på femtitallet at man i hovedsak levde av en lønnsinntekt? (NB: Her må man ta med i betrakning den endringa av levestandard som har skjedd i Norge i dette tidsrommet).

f) Hvordan kan utbyttinga forbli uforandra, eller til og med øke samtidig som reallønna stiger? Er høytlønte utbytta?

g) Hvordan skal vi møte kapitalens krav om økt innsats og større fleksibilitet?

h) På hvilken måte er den økte utbyttinga med på å styrke profitttratens tendens til å minke?

i) Hvordan øker det norske borgerskapet utbyttinga (og merverdien) i dag?

j) I en tid med høy arbeidsledighet vil kravet om å dele på arbeidet reises av ulike krefter. Er det riktig å reise kravet om at ingen skal ha lov til å ha mer enn en full jobb? Er det riktig å kreve at familier bør greie seg med en årsinntekt? Hvordan skal vi møte kapitalens krav om økt innsats og større fleksibilitet?

k) Hva er den virkelige hemmeligheten bak profitttratens tendens til å minke? Se side 44.

l) Marx nevner på side 44 og 45 at alt som fremmer produksjon av relativ merverdi kun gjennom å forbedre metoder, uten å endre størrelsen på den investerte kapitalen, øker profitttraten. Har dere eksempler fra virkeligheten på dette?

m) I siste avsnitt på side 45 skriver Marx at tiltaka som blir tatt for å øke den relative merverdien fører i siste instans til at profitttraten likevel minker. Åssen skjer dette?

n) Spørsmål til side 48. Kan merverdimengden øke mens merverdiraten minker? Under hvilke forutsetninger?

2. En senking av lønningene under deres verdi.

a) Marx skriver at en av de viktigste metodene for å motvirke at profitttraten minker er å senke lønningene under deres verdi. Hva mener han med dette? Har lønningene i Norge idag riktig verdi?

b) Selger den norske arbeideren sin arbeidskraft over dens verdi? Vises ikke dette i forskjellen mellom norsk og amerikansk lønnsutvikling? Blir ikke fallhøyden større for arbeidsfolk i Norge enn i USA framover, forutsatt at arbeiderklassen ikke evner å møte borgerskapets offensiv med en brukandes motoffensiv?

Årsaken til lønnsutviklinga i OECD landa skyldes ikke primært utviklinga av produktivkreftene, men utviklinga av den politiske kampen, kampen mellom klassene. Med et annet historisk forløp i Norge, f.eks. med et Norge fortsatt underlagt Sverige eller Danmark, Tyskland eller Storbritannia ville lønnsutviklinga vært forskjellig, også levestandarden ellers.

Produktivkreftenes nivå setter til enhver tid rammene, men den konkrete historiske utviklinga bestemmer menneskene gjennom klassekampen.

c) Spørsmål til side 48. Kan merverdimengden øke mens merverdiraten minker? Under hvilke forutsetninger?

3. Elementer i den konstante kapitalen blir billigere

a). Hva mener Marx med at verdien til den konstante kapitalen ikke øker i samme grad som dens materielle innhold?

b) Kan dere finne eksempler på dette?

c) Hva skjer med verdien til den konstante kapitalen som allerede finnes i en bransje når det innføres ny, mer effektiv konstant kapital?

4. Relativ overbefolkning

a) Hva mener Marx med "relativ overbefolkning"? (Se også Kapitalen, Bok 1, kapittel 23)

b) Marx sier "Den relative overbefolkninga i ett land, blir mer framtreddende jo mer den kapitalistiske produksjonsmåten i dette landet blir utvikla". Er dette riktig? (Sammenlign for eksempel med tidligere historiske epoker, jordbrukssamfunnet osv.) Kommer arbeidsløsheten av at den kapitalistiske produksjonen utvikler seg?

c) Noen kapitalister kan utnytte at det finnes en relativ overbefolkning. Disse kan tvinge fram spesielt lave lønninger på de som står svakest i arbeidslivet (bl.a ungdom), og på den måten bruke disse til produksjon av ting som krever mer levende arbeid enn vanlig. I USA har de lyktes å lage et slikt økonomisk område der jobbene er så dårlige at de blir kalt "junk jobs". I Europa angripes fagbevegelsen for å oppnå større "lønnsfleksibilitet". Det argumenteres med at ved å utvikle en slik lavlønnsklasse vil man få ned arbeidsløsheten til USAs nivå. Nevn eksempler på slike "junks jobs". I England blir over 2 millioner arbeidere lønna med 20 kroner eller mindre i timen.

d) Arbeidsstyrken i Norge har aldri vært så stor som den er nå, men samtidig har det heller aldri vært så mange arbeidsløse før, som det er i dag (sett bort fra kortvarige konjukturer). Hva kommer dette av?

e) Hva skal til for at arbeidsløsheten skal ned? Er det mulig å tenke seg at kapitalistene vil prøve å tvinge kvinnene ut av arbeidslivet, eller er dette en umulig politikk nå? Hvis dere mener at det er umulig nå, hvorfor? (Her kan det være interessant å se på kvinners inntreden på arbeidsmarkedet, og hvilke endringer det har ført til i arbeiderklassens styrke, sammensetning osv.) Vi anbefaler lesing av heftet "**Kvinnelønna**" som AKP ga ut høsten 1995.

5. Utenrikshandel (Her kan det være greit å lese om igjen sidene 14 - 17.)

a) Marx sier at utvidelsen av utenrikshandelen var basisen for den kapitalistiske produksjonsmåten. Hvorfor var disse utvidelsene så viktige?

Ernest Mandel har regnet sammen gullet som ble frarøvet Amerika fram til 1660, bytte fra rovdriften i Indonesia som det nederlandske Ostindiske kompaniet tok mellom 1650 og 1780, den franske kapitalens gevinster av slavehandelen på 1700 tallet, inntektene fra slavearbeidet på de britiske Antillene og den engelske utplyndringa av India gjennom et

halvt århundre. Han hevder at summen av dette overgår all kapital som ble investert i alle europeiske industrier fram til år 1800. (Fra boka "Latin-Amerikas åpne årer" av Eduardo Galea.) Hva slags konsekvenser har dette fått for de tidligere kolonilanda?

b) Hvorfor kan kapitaler investert i utenrikshandel (enten de er investert i form av vareeksport eller som investering i produksjon i andre land for å importere derfra) gi en høyere profittrente? Si noe om verdenshandelen og hvordan den fungerer i dag. Er dette et forhold som gjaldt mer på Marx' tid enn idag?

c) Hvorfor kan man si at utenrikshandelen er en motvirkende kraft? Er den fortsatt en motvirkende kraft?

d) Marx sier til slutt at utenrikshandelen i det videre løp vil føre til en minkende profittrente. Hvordan forklarer dere det? Er det riktig?

6. Øking av aksjekapitalen.

Denne bolken mener vi er irrelevant. Marx beskrev børsen på en tid da den var i sin spede barndom. I følge tillegget til Engels i Bok 3 var børsen i den første perioden dominert av offentlige papirer, og dette, skriver han, forklarer at man da var instilt på å få mindre fortjeneste. For de som vil lese Engels: Se Capital, Volume 3, Penguin Classics, side 1045.

8. Veilednings spørsmål kapittel 15.

Spørsmål side 58 til 66.

- a) Flere steder behandler Marx forholdet mellom merverdiraten og profitttraten. Hva er hans påstander? Hvilken betydning har det at det ikke er noen direkte mekanisk forhold mellom disse to ratene? Se bl.a. sidene 44, 47 og 58.
- b) Øverst på side 59 beskriver Marx konsekvensene av ekspropriering av småkapitalister og direkteprodusenter. Hva mener han med en direkte produsent? Dersom vi ser på Norge hva kan vi si om utviklinga av enkeltkapitalene? Hvilke konsekvenser får denne monopoliseringa?
- c) Vi tar lett på sidene 60 og 61, og leser videre fra nederste linje på side 61.
- d) Marx sier at det umiddelbare målet og det avgjørende motivet til den kapitalistiske produksjonen er produksjon av merverdi, ikke bruksverdier. Stemmer dette? (s.62)
- e) I hvilke former kommer merverdien til syne? (s.63)
- f) Forklar dette med egne ord og eksempler: "Betingelsene for den direkte utbyttinga er kun begrensa av samfunnets produktive evne, betingelsene for utbyttingas realisering er begrensa av det relative forholdet mellom de ulike produksjonsgreinene og samfunnets evne til å forbruke". (s.63)
- g) Hva er forbrukerevnen basert på? (s.63)
- h) Hvilke faktorer begrenser forbrukerevnen? (s.63)
- i) Hva er det Marx kaller "loven for den kapitalistiske produksjonen"?
- j) Hvorfor må markedet stadig utvides? (s.64)
- k) Hva mener Marx med "befolkningsoverskudd" (s.64)
- l) Regnestykket s.65: Ta det hvis dere vil.
- m) Avsnittet nederst s.65: Har dere eksempler på dette fra nåtida?
- n) Hvorfor MÅ kapitalen økes? (s.66)
- o) Har dere eksempler fra nåtida på at kapitalen sentraliseres? (s.66)

Hva skriver Marx på sidene 67 - 70? Et forsøk på lesehjelp.

a) På side 67-68.

Han beskriver to bevegelser: den relative nedgangen i mengden arbeidskraft som trengs for å sette i bevegelse en gitt kapital og økningen i merarbeidet (økt utbytting). Han sier at disse to bevegelsene virker inn på hverandre og virker motsatt inn på profitttraten. Han avslutter resonnetet ved å si at økt utbytting vil i det lange løp alene ikke stoppe en nedgang i profitttraten.

b) side 69

Her skyter han ut mange påstander på en halv side (!) om hvordan økt produktivitet påvirker kapitalen:

*Økning av produktiviteten øker bare kapitalen dersom den, ved å øke profitttraten øker den delen av det totale produktet som blir reinvestert.

*Altså (for å øke kapitalen) må den relative merverdien økes eller så må verdien til den konstante kapitalen senkes. Enten ved at varene som forbrukes av arbeiderne blir billigere, eller at maskiner o.l. blir billigere.

*Begge disse prosessene fører til at den eksisterende kapitalen (i form av maskiner og arbeidskraft) nedskrives.

*Begge disse prosessene går hånd i hånd med at den variable kapitalen minker i forhold til den konstante.

*Begge forholda virker inn på profitttraten, først den ene så den andre veien.

Så peker han på at økt etterspørsel etter arbeidskraft øker den arbeidende befolkning og dermed det som gjør at kapital blir kapital. (Fordi kapital som ikke investeres i arbeidskraft fungerer ikke som kapital, ikke sant?)

Og så i siste avsnitt på **side 69 og side 70** snur han på flisa og ser på bruksverdisida. Økt produktivitet betyr at det produseres flere bruksverdier (uavhengig med åssen det går med bytteverdien), både forbruksvarer og maskiner osv. Og disse konkrete maskinene og varene kan tjene til å suge opp ekstra arbeid. Den **mengden** arbeid (død og levende) en kapital kan rå over er altså ikke avhengig av dens verdi (bytteverdien til maskinene og tomtepriser og lønnskostnadene kan svinge i verdi, og den generelle tendensen er at de synker i verdi) men av de faktiske maskinene og livsnødvendighetene som kapitalen omfatter.

Og så sier han midt på **side 70** at økningen av mengden arbeid og økningen av kapitalen er to elementer som følger hverandre, men de følger ikke hverandre fredelig side om side, de er motstridende tendenser. Vi vet jo bl.a. at mengden arbeid ikke øker i takt med økningen av kapitalen og at dette har stor betydning igjen for kapitalens mulighet til å realisere det den har produsert.

Spørsmål sidene 67-70.

a) Marx sier at sentraliseringa av kapitalen vil føre til kollaps i den kapitalistiske produksjonen. Hvorfor? (s.67)

b) Hvorfor fører økt produktivitet til en nedgang i den arbeidstida som skal til for å reproducere arbeidskrafta? Øker eller minker arbeidskraftas verdi da? (s.67 og s.23)

c) Økt produktivitet fører til økt merarbeid. Hvorfor, hvordan? (s. 67)

d) Kan arbeideren utbyttes ubegrensa? (s.68)

e) Hvordan kan arbeidets produktivitet økes? (s.69)

Hva skriver Marx på sidene 73-75? Nok et forsøk på lesehjelp.

1. Først så sier han at størrelsen på enkeltkapitalene må være større og større for å starte en bedrift.

2. Så sier han at konsentrasjonen øker. Med det mener han at enkeltkapitalene blir større etterhvert fordi når "visse grenser" er passert, greier en større kapital med en mindre profittrente å akkumulere raskere enn en liten som kan ha større profittrente.

Så på side 74 øverst kommer 7 raske påstander:

1. Når konsentrasjonen øker kommer det til et punkt der profittrenten minker på ny.
2. Dette tvinger de mange små kapitalene til å investere i noe annet enn produksjon, fordi de altså ikke kan investere videre og få noenlunde profittrente. Så da begynner dem å spekulere i alle mulige slags kasinoaktige greier, og så går de konk.
3. Så sier han at den såkalte overfloden av kapital er altså den kapitalen som ikke greier å takle nedgangen i profittrenten med en økning i mengden profitt ved å ekspandere sin produksjon (økende konsentrasjon).
4. Så sier han at dette alltid gjelder for nye kapitaler som er ute på leting etter noe å investere i.
5. Det gjelder også for kapitaler som ikke greier å finne på noe på egen hånd å satse på - så disse låner ut sine penger til andre, og får da ikke den gjennomsnittlige profittrenten men kun f.eks. bankrente.
6. Så sier han at årsakene til overfloden av kapital er de samme som ligger bak den relative overbefolkninga.
7. Så sier han at overproduksjon av kapital alltid omfatter overproduksjon av varer. Vi er altså midt i en overproduksjonskrise som kjennetegnes av overproduksjon av varer, overakkumulasjon av kapital og derpå følgende økende arbeidsløshet.

Så sier han noe om at det ikke er absolutt overproduksjon av kapital, men sier hvis det skulle oppstå så:

1. Absolutt overproduksjon ville du ha i det øyeblikk at en forøkt kapital ikke greier å gi forøkt profitt, men like mye eller lavere profitt. Ergo så er det ingen vits i å øke kapitalen da dette ikke gir økt profitt.

2. Så sier han (side 75) at hvis kapitalen har vokst så mye at man ikke kunne få ut mer arbeidstid ut av befolkninga og heller ikke kunne øke merarbeidet så var det absolutt overproduksjon av kapital. I begge tilfellene (altså at det ikke går an å få økt arbeidstida eller at det ikke går an å øke merarbeidet) så vil profitttraten minke brått. Men denne gangen skyldes det altså ikke den økte produktiviteten som endrer kapitalsammensettinga, men heller økte lønninger, og dermed lavere merverdirate.

Spørsmål sidene 72 til 88

- a) Diskuter det som står fra det siste avsnittet på s. 72 til overskrifta Overflødig kapital. s. 73.
- b) Hva er ubrukt kapital? (s.74 og 82)
- c) Kjenner dere til nå-eksempler på overproduksjon og konkurs? (s.76 og 77)
- d) Kan kriger løse problemet med overflødig kapital?
- e) S.79 og første del av s.80: Dette er beskrivelse av krise i kapitalismen, ei krise som kan komme i deler av næringslivet. Portene blir stengt for en stund. Har dere eksempler på dette fra virkeligheten?
- f) Hvordan kommer kapitalistene seg ut av denne aktuelle krisa? (s.80 og 81)
- g) Overproduksjon av kapital: Hva betyr det? Har ikke folk bruk for så mye kapital? (S. 82)
- h) Hvorfor blir kapital eksportert? (s.82)
- i) I kapittel 15 beskriver Marx to hovedmåter som kriser løses på. Ved å ekspandere, (se side 64) og ved å ødelegge (se sidene 78 til side 81 mitt på sida). Hvordan oppfatter dere er måten(e) kriser løses på?
- j) Hva er kapitalismens historiske oppgave? s.73 og s.88
- k) På den andre sida skriver Marx at kapitalismen er historisk forbigående. Hva begrunner han dette med? Svar på sidene: 73, 85 øverst, 86, 88
Hvor langt kan vi da si at kapitalismen er kommen i sin utvikling? Det veit vi faktisk ikke. Det er klassekampen som avgjør når arbeiderklassen vil greie å seire. Betingelsene for at arbeiderklassen skal seire er både objektive og subjektive. Hva kan vi da si om de objektive betingelsene? Her mener jeg at vi utfra en generell økonomisk vurdering kan si noe. Og vår antakelse er at den internasjonale kapitalismen vil framover føre til en nedgang i den økonomiske veksten, sosial tilbakegang og mindre stabilitet.

Fra side 83 og ut kapitlet. Dette er en slags oppsummering. Dette er lurt å lese høyt sammen.

9. Tilleggsbemerkninger.

Hva sier Engels på side 90? Et tredje forsøk på lesehjelp.

For å anskueliggjøre, følger et eksempel:

Varen er altså en eske konfekt av edleste sort. Vi tar utgangspunkt i at den tar 11 timer å lage når man tar med konstant kapital, som vi altså har delt opp i sirkulerende (sk) og fast (fk) kapital. Når vi øker arbeidets produktivitet ved å innføre "nyvinninger" så blir resultatet at overført slitasje fra den faste kapitalen øker som andel av varen i forhold til både den sirkulerende og den variable kapitalen, samtidig som varens totalverdi synker. Eksempelet tar utgangspunkt i "verdistørrelsene" altså ikke de virkelige størrelsene.

Varens verdi før produktivetsforbedringa: 11 timer.

Hvorav 3 til sirkulerende kapital(sk), 4 til fast kapital(fk) og 4 til variabel kapital(vk).

Varens verdi etter produktivetsforbedringa: 10 timer

Hvorav 2 til sk, 5 til fk og 3 til vk.

Varens verdi etter ytterligere produktivetsforbedring: 7,5 timer.

Hvorav 1,5 til sk, 4,5 til fk og 1,5 til vk.

Varens verdi etter ytterligere produktivetsforbedringer: 5 timer.

Hvorav 1 til sk, 3 til fk og 1 til vk.

Kommentar 1)

Nå kan det jo vise seg at du faktisk bruker like mye kakaopulver som tidligere, men vi veit jo at verdien til kakaopulveret synker på grunn av produktivetsforbedringene i forbindelse med produksjonen og transporten av kakaopulveret.

Kommentar 2)

Den faktiske mengden maskinslitasje øker fortere enn verdien til maskinslitasjen på grunn av økt produktivitet. Men det er denne "innsatsfaktoren" i varen som øker på bekostning av de andre to.

P.S. Samtidig forutsetter Engels at i forholdet mellom variabel kapital og konstant kapital så øker konstant kapital i forhold til variabel kapital.

Spørsmål til sidene 89 til 100.

a) Finn eksempler på hvordan arbeidets produktivitet også er bestemt ut fra naturgitte forhold. (s.89) Har det noe å si for hvor kapitalistene investerer i Norge?

b) Regnestykkene på side 91 og 92: Gjør dem hvis dere har lyst.

- c) Hva mener Marx er den kapitalistiske produksjonsmåten historiske oppgave? (s.93)
- d) Hvordan kan likevel den kapitalistiske produksjonen hindre utviklinga av produktiviteten?
- e) Er dere for eller imot økt produktivitet?
- f) Er økt produktivitet et onde eller et gode under sosialismen?
- g) Marx sier at antallet lønnsarbeidere øker absolutt. Er det riktig?(s.94)
- h) Marx sier at en utvikling av produktivkreftene som ville minske det absolutte antallet arbeidere og tillate hele nasjonen å lage det den trenger på kortere tid, ville forårsake en revolusjon fordi flertallet av befolkninga ville bli satt ut av spill? Hva mener dere om det? (s.95)
- i) Diskuter side 95 til Vi har sett...
- j) Marx sier: "Ingen kapitalist tar i bruk ny produksjonsmetoder frivillig." Hvorfor? (s.96).
- k) Diskuter "Tre avgjørende fakta..." s.99

10. Spørsmål etter litt lesing av Marx

Når det gjelder merverdiraten, stiller jeg meg tvilende til at merverdiraten har økt kontinuerlig siden 1800 i Norge. Slik jeg ser det er heller ikke kapitalismen avhengig av at merverdiraten øker kontinuerlig. En rekke forhold kan gjøre at den kan leve med uendra eller, over en viss tid, minkende merverdirate.

Det er umulig å måle om profittraten minker for kapitalismen som helhet. Kanskje minker profittraten for systemet som helhet men ikke for OECD-landa i perioden 1937 - 1972. Et viktig forhold er at 3.verden økonomier overfører verdi til OECD-landa rett og slett på grunn av den mekanismen som Marx beskriver om forholdet mellom lavere utvikla lands økonomier og høyere utvikla lands økonomier. Se sidene 14 -17 og 51-55. Et annet forhold er det man kan kalle overføring av verdi fra ikke kapitalistiske sektorer til den kapitalistiske sektoren. Vi veit at gratisarbeidet som blir utført i hjemmet fører til at kapitalisten kan betale mindre for familiens arbeidskraft (Jfr. K.Ericsson, Søstre Kamerater). På denne måten bidrar arbeidet utafør den kapitalistiske produksjonsmåten til indirekte å øke merverdiraten. På den samme måten vil mye av det ikke kapitalistiske arbeidet i den 3.verden bli utnytta.

Marx beskrev kapitalismen i kontrast til det som tidligere eksisterte: føydalismen. Han beskrev industrisamfunn contra landbrukssamfunn. Det stabile lite utviklende jordbrukssamfunnet contra den produktivtetsutviklende og ustabile konkurransekapitalismen. Han beskriver årsakssammenhenger til at det må bli kriser og hvordan disse krisene løses. Da det vi leser er notater er det vanskelig å tyde til enhver tid akkurat hva han egentlig hadde tenkt å behandle når manuset endelig skulle skrives ut. Jeg forstår det slik at han behandler bransjekriser, sykliske kriser og tendensen til stagnasjon litt om hverandre. Historisk sett kan vi nå i ettertid si at kapitalismen skaper bransjekriser (f.eks. fiskeoppdrett) og sykliske kriser (økende vekst og avtakende vekst i periodiske svingninger på noen år). Tidligere før 1. verdenskrig mente man å kunne slå fast at det var 10 års sykluser. Det er utvikla ulike skoler som mener seg å kunne se 5, 10, 30 (Ravi Batra) og sågar 60 og 90 (Kondratieff) års sykluser. På 20 og 30 tallet opplevde kapitalismen en skikkelig depresjon. Dette rakk hverken Marx eller Lenin å oppleve og for meg så har det vært viktig å finne ut grunnen til at depresjonen ble avløst av langvarig vekst. Krigen var en viktig årsak, men ikke den eneste. Og nå, etter 1973 opplever OECD-landa avtakende vekst (stagnasjon) midt i en teknologisk revolusjon.

Det viktigste ved profittraten er at Marx påviser (teoretisk) at hele systemet er forbigående.

Kritikk av begrepet økonomisk vekst.

Til daglig hører vi at økonomisk vekst er nødvendig og grunnlaget for vår levestandard. Den økonomiske veksten blir målt ved hjelp av BNP. BNP begrepet er i virkeligheten borgerskapets måte å betrakte samfunnsøkonomien på. Blant annet måler BNP ikke ulønna

arbeid. Det er beregna at ubetalt arbeid utgjør ca. 40% av det totale arbeidet i Norge. Når arbeid ikke lengre gjøres gratis i husholdningene, men blir utført som lønnsarbeid så fører dette til BNP vekst. De siste tiåra har omsorgsarbeid som tidligere ble utført gratis i husholdningene blitt gjort om til lønnsarbeid og dermed ført til BNP vekst. Men den egentlige gevinsten, sett fra borgerskapets side, er at kapital kan investeres, profitt kan tjenes, og arbeidskraftreserven øker. At kvinner krever rett til arbeid passer borgerskapet fot i hose, forutsatt at de ikke krever mer enn retten til å være lønnsarbeidskraft, og godtar å stille i køen og vente til en jobb dukker opp. Men det passer ikke borgerskapet at sjøltilliten til arbeiderklassens kvinner vokser når de blir frigjort fra den underdanige husmorrollen, og betrakter seg sjøl som likeverdige med mannen på arbeidsmarkedet. Økonomisk tjener borgerskapet på økt tilgang på arbeidskraft (forutsatt at ikke reproduksjonskostnadene til arbeidskrafta øker da produkter som tidligere ble produsert i husholdninga skal kjøpes i steden), men politisk taper borgerskapet på en styrka arbeiderklasse.

Når vi får kapitalistisk vekst, betyr altså ikke dette nødvendigvis noe positivt. Man kan øke veksten ved at antallet bilulykker øker, ved å produsere mer våpen osv. Økonomisk vekst i seg sjøl er derfor ingen målsetting for arbeiderklassen. Derimot går en del miljøbevisste over i motsatt grøft og er for null-vekst. Disse definerer heller ikke hva slags vekst som menes.

Stagnasjon, en iboende lovmessighet?

Tabell:

Brutto Nasjonal Produkt per innbygger i de industrialiserte landa.

År	Dollar (i 1980 verdi)	Gjennomsnittlig årlig vekst	
1950	3298,-		
1973	7396,-	Fra 1950 til 1973	3,6%
1989	10104,-	Fra 1973 til 1989	2,0%

Veksten i BNP kan likevel brukes som en pekepinn for hvordan den kapitalistiske økonomien utvikler seg. Og som vi ser så avtar veksten etter krigen. Økt produktivitet under monopolkapitalismen fører altså til avtakende vekst i samfunnet som helhet, med kronisk arbeidsløshet som viktigste symptom.

Spørsmål: Hva er de viktigste forskjellene på frikonkurranskapitalismen og monopolkapitalismen? Det kan være en god hjelp å ha lest Lenins "Imperialismen".

Marx påstår at den viktigste barrieren for kapitalen er kapitalen sjøl (side 72 -73 og side 59). Tenk over hva han mener med dette. Han beskriver hvordan kapitalismen går fra krise til krise. Og han slår fast at kapitalismen ikke er en absolutt produksjonsmåte, men har oppstått historisk og er forbigående. Hvor langt har kapitalismen kommet i sin egen utvikling? I hvor stor grad møter den seg sjøl som sin egen barriere?

Idag er det mulig at kapitalismen vil føre til levestandardutvikling for arbeiderklassen i de tidligere sosialistiske landa og i deler av den tredje verden. Om tjue år er man kanskje kommet dithen at disse er på nivå med den stagnerende vesten. Hvor langt vil det da være igjen til at motsetninga mellom det samfunnsmessiggjorte arbeidet og den private kontrollen til et lite mindretall over produksjonsmidlene blir for skarpt til at kapitalismen kan fortsette? Når man leser kapittel femten er det vel liten tvil om at Marx mener at kapitalismen **må** gå under. Det er ikke mulig å si at kapitalismen vil gå under i løpet av si de neste 50 åra, men vi kan idag slå fast at i enda større grad enn på Marx sin tid utvikles det en skrikende kontrast mellom den voldsomme utviklinga av arbeidets produktivitet på den ene sida og de sosiale forholda på den andre.

Idag er vi midt inne i en teknologisk revolusjon som vil bety en ytterligere produktivitetshøyning på linje med innføringa av strøm og bensinmotoren, men samtidig stagnerer den sosiale utviklinga. I verdens største enkeltøkonomi, USA har reallønna sunket de siste 25 åra. Arbeidsløsheten øker over hele fjæla. Utryggheten øker. Hvor lenge kapitalismen vil overleve er et tidsspørsmål. Det er opp til verdens undertrykte arbeiderklasse at det skjer og når det skjer.

Den kapitalistiske produksjonsmåten fikk herredømme over alle andre produksjonsmåter i perioden rundt midten av 1800 tallet og fram til 1917. I tida fra 1917 og fram til 1980 har den kapitalistiske produksjonsmåten vært avskåret fra store deler av verden, og har samtidig lidd tilbakeslag i forbindelse med den nasjonale kampen i den tredje verden. Hvordan de lovmessighetene som styrer den kapitalistiske produksjonen likevel har ligget til grunn i denne særegne perioden av verdenshistorien er det lettest å se nå i ettertid. Dersom man betrakter perioden fram til 1917 som den normale, og tiden etter 1980 som en fortsettelse av det normale så er det ingen tvil om at kapitalismen betyr kriser og stagnasjon. Det er all grunn til å reise spørsmålet om ikke den normale kapitalismen produserer fattigdom, mer enn økende levestandard for arbeidsfolk? Dette vil tiden vise. Ett viktig spørsmål er om den nåværende stagnasjonsperioden til kapitalismen som har vart siden begynnelsen på 1970 tallet kan avløses av en lengre vekstperiode, slik vi kjenner den fra 1950- og 60-tallet.

I profitttraten viser Marx hvordan de sykliske krisene blir løst, men samtidig viser han at for hver krise som løses så vil tendensen være at neste krise bli kraftigere (sidene 73 til 81).

Vi vet at konsentrasjonen og sentraliseringa av kapitalen førte til at frikonkurranskapitalismen ble avløst av monopolkapitalismen rundt århundreskiftet i de mest utvikla landa. Staten fikk en sterkere rolle i økonomien til de enkelte landa. Og det er vel liten tvil om at statens økte rolle har ført til at den kapitalistiske økonomien har blitt mindre brå i vendingene. Penge- og rentepolitikk, investeringspolitikk og militærpolitikk har kunnet svekke innvirkninga av sykliske kriser. Men samtidig ser det ut som om statens rolle på dette feltet har møtt en vegg. Nå skylder det offentlige penger i øst og vest. Faktisk har den totale gjelda i verdenssamfunnet økt for både privat og offentlig. Mer og mer blir pantsatt og belånt. Løsninga på en slik gjeldssituasjon er vel at de som har pant gjør krav på det. Men mange av de som har pant er sjøl forgjelda og igjen avhengige av å realisere

pantet! Hvem som vil måtte bære tapet kan ingen vite, men sikkert er det at staten vil måtte gå til sin befolkning og avkreve offer i systemets navn, og hva vil da befolkninga svare? Er det slik at man ved å la markedskreftene bestemme utviklingstakten innafor rammer gitt av en stat som begrenser de verste utslaga av kapitalisme vil unngå stagnasjon og depresjon? Det ser ikke slik ut hittil. Og grunnen til det er at statens viktigste økonomiske rolle ikke er slik den beskrives over. Den viktigste økonomiske rollen til staten er å sikre kapitalakkumulasjonen til de kapitalistene som kontrollerer denne staten. De tiltakene som vi ser nå blir tatt av statene i de enkelte landa fører kanskje til at man kan snakke om økonomisk vekst i borgerlig forstand, men i realiteten stagnerer samfunnet. Produktivitetsutviklinga fører til at levestandarden til vanlige arbeidsfolk ikke utvikler seg som hittil.

Samtidig tar den kapitalistiske produksjonsmåten over større og større deler av den totale økonomien. Direkte produsentene blir færre og færre, mens de utstøtte, som lever i og av de uformelle, elendige produksjonsmåtene, blir flere og flere.

Det foregår en beinhard kamp mellom selskaper, land og regioner om hvem som skal bære tapet i forbindelse med den nåværende overproduksjonskrisa. Akkurat nå ser det ut som om det er Japan som sitter hardt i det. Hvilke mottrekk vil komme fra den japanske overklassen for å komme på offensiven i forhold til USA og Tyskland? Eller vil man få et krakk i Japan som en midlertidig løsning for den internasjonale økonomien? Eller vil et eventuelt krakk i Japan bety for lite for å kunne utløse en oppgang? Vil man fortsatt sitte på for mye kapital som ikke finner utløp i vanlig produktiv virksomhet? Og da fortsetter man langs den samme elendige sirkelbevegelsen. Vil trusler om handelskrig føre til militær opptrapping for å forsvare egne interesser i periferien?

Om forholdet mellom kapitalistiske og ikke kapitalistiske produksjonsforhold.

For å opprettholde akkumulasjonen må den kapitalistiske produksjonsmåten stadig utvides og omfatte større og større områder. (Side 64). Spørsmålet som da må stilles er hva som skjer når den kapitalistiske produksjonsprosessen har erobret alle de produksjonsområdene i verden som det går an å vinne profitt ut av? Hvor langt er kapitalen kommen nå? Hva gjenstår å erobre i 3. verden. I Norge. Landbruk, hagebruk, fiske, offentlige tjenester. Stagnasjonen er en "løsning" for den kapitalistiske produksjonsmåten, og et skritt mot dens undergang. Hvis vi ser på Norge veit vi fra nyere forskning at 40 - 50% av arbeidet som blir utført er ulønna, og altså ikke en del av den kapitalistiske produksjonsmåten, til tross for at også dette arbeidet er underlagt den kapitalistiske produksjonsmåten. F.eks. etterhvert som det utvikles nye kjøkkenredskaper og med innføring av nye kommunikasjonsmidler har det ubetalte arbeidet endra form. Det kreves mye mindre tid for å lage middager, stelle unger, vaske klær, stelle klær enn tidligere. Men dette forutsetter igjen at det arbeides mer med lønnsarbeid for at husholdninga skal ha råd til å være moderne og veldrevet. Idag ser vi at man regner med 1,5 årslønner for en husholdning i Oslo.

Foruten det ubetalte arbeidet i husholdningene har vi arbeid utført av "direkte produsenter". Her har vi sjølstendige fiskere, snekkere, bønder, håndverkere. Side 66. Og utenom dette har vi arbeid som foregår i det offentlige som ikke er drevet utifra kapitalistiske motiver.

Som vi ser så utgjør den kapitalistiske produksjonsmåten fortsatt en brøkdel av økonomien til tross for at det er denne økonomien som bestemmer over alle de andre delene.

Den historiske tendensen er likevel entydig: Den kapitalistiske produksjonsmåten trenger seg inn i flere og flere områder av økonomien.

Hva er produktivt arbeid?

Spørsmålet om hva som er produktivt arbeid kan ikke besvares uavhengig av tid og sted. I et kapitalistisk samfunn er det kapitalistenes diktatur som er utgangspunktet for de økonomiske lovene. I et kapitalistisk samfunn er arbeid som skaper merverdi produktivt. Alt annet arbeid - lønna og ulønna - er altså uproduktivt da det ikke skaper merverdi.

La oss ta noen eksempler på typer av arbeid som skaper merverdi dersom virksomheten er organisert på kapitalistisk vis som Marx nevner i Bok 1 i "Teorier om Merverdien" (se kapittel IV og Addenda [12]) : Lærere, professorer, sangere, sirkusklavner, forfattere, alle ansatt av en kapitalist i en fabrikk (han inkluderer eksplisitt ingenører f.eks.), transportarbeidere bl.a..

Men forutsetninga for at de er produktive er altså at de selger sin arbeidskraft til en kapitalist og ikke har kontroll over sine egne arbeidsredskaper. Også alle de indirekte funksjonene som må ivaretaes i forbindelse med kapitalistisk produksjon betrakter Marx som produktive.

Men hvem er da de uproduktive? Det er altså de som ikke er ansatt av en kapitalist. F.eks. En tjener som jobber hjemme hos kapitalisten Olsen selger sin arbeidskraft til kapitalisten Olsen, men kapitalisten Olsen får ikke merverdi direkte ut av hans tjenester. Tvert imot. Kapitalisten må bruke av sine inntekter for å betale tjenerens tjenester. Men hvis derimot kapitalisten Olsen henvender seg til Manpower og leier en tjener av dette kapitalistiske selskapet, da vil tjeneren være en produktiv arbeider for Manpower, ikke for kapitalisten Olsen.

Sjølstendig næringsdrivende faller i følge Marx utafør problematikken produktiv/uproduktiv. Da de eier sine egne arbeidsredskaper og har ingen ansatte. Sjøleieende bønder som ikke har egne ansatte er ikke kapitalister, og driver ikke kapitalistisk produksjon, men en førkapitalistisk produksjon.

Derimot så faller dommere, politi ansatt av de offentlige, soldater, embetsmenn o.l. innfor kategorien uproduktive arbeidere.

Når vi så drar dette spørsmålet over på dagens samfunn så kan vi se at det er veldig mye grått (altså delvis produktivt og delvis uproduktivt) arbeid i det offentlige.

Herunder følger en løs skisse til åssen jeg tenker meg forholda generelt:

Kapitalistisk - ikke kapitalistisk virksomhet under kapitalismen.

(Den fullt utvikla kapitalistiske produksjonsmåten forutsetter bl.a.: at produsentene ikke eier sine arbeidsredskaper, at produksjonens øyemed er profitt, at det produseres for et marked.)

Hva kjennetegner den delen av den samfunnsmessige virksomheten som ikke drives på kapitalistisk basis? Denne virksomheten drives utifra behov som er bestemt av Stortinget/kommune/ fylkesstyrer. Det skal tjene til å fremme lov og orden i samfunnet slik at den normale (kapitalistiske) virksomheten kan foregå med minst mulig forstyrrelser og sikre utdanning av arbeidskraft og ivaretagelse av andre nødvendige funksjoner slik at den

"normale" (kapitalistiske) økonomien får akkumulert best mulig under de rådende forholda. Disse tjenestene finansieres ved å skattlegge befolkninga og bedriftene. (tar fra lønna til folk og fra profitten til bedriftene).

I Norge idag er mesteparten av virksomheten kapitalistisk. Men noen områder av den samfunnsmessige virksomheten er ikke drevet på kapitalistisk basis. (I denne omgangen holder jeg arbeidet i husholdningene utafør).

Politi, fengsler, militære, domstoler blir ikke drevet etter kapitalistiske prinsipper i hovedsak. Men deler av samfunnets behov for polititjenester er i ferd med å omgjøres til kapitalistisk produksjon: Securitas m.m.

Skoler, sjukehus, universiteter, leger, gamlehjem, institusjoner o.l. Er samfunnsmessig virksomhet som i hovedsak ikke er kapitalistisk virksomhet. Men her har vi noen unntak. I den grad det er private skoler/barnehager som finansieres ved å selge sine tjenester til staten og foreldre og som har som fremste målsetting å gå med overskudd må dette betraktes som kapitalistisk virksomhet. Men her kan man antakelig finne en blanding av målsettinger som gjør at man kan si at de er delvis kapitalistiske.

Når det gjelder legesentre/sjukehus o.l. som er private og som selger sine tjenester til almenheten og staten så er disse også i hovedsak kapitalistiske bedrifter. Hvis kommunen eier et renovasjonsvesen og dikterer overfor dets styre at det skal drive med overskudd, og at dette er dets primære oppgave, så blir dette kapitalistisk virksomhet, altså også når det er offentlig eie.

NSB/TELE/POST. Her har man drevet delvis kapitalistisk og delvis som en samfunnsmessig virksomhet som har støtta opp om den normale økonomien. Her er det i ferd med å skje de største umiddelbare endringene over hele verden. Disse skal nå drives som kapitalistisk virksomhet.

Veinettet drives i hovedsak som en offentlig tjeneste, men i framtida kan også deler av denne privatiseres. Mye av jobbinga og vedlikeholdet rundt veinettet drives etter kapitalistiske prinsipper.

SAS/STATOIL/HYDRO/Bankene/Flyplassene drives som kapitalistisk virksomhet.

Blir uproductive arbeidere utbytta?

Med uproductive arbeidere mener vi altså arbeidere som ikke produserer merverdi. I bok 3 av Kapitalen (side 414 av den engelske Pelican-utgava) behandler Marx (i forbigående) "The commercial worker", en som arbeider med omsetning av verdier. La oss kalle denne typen arbeider: salgsagenten. I følge Marx er han uproductiv, men så skriver han: "Den kommersielle arbeideren produserer ikke merverdi direkte. Men prisen på hans arbeidskraft blir bestemt av verdien av hans arbeidskraft, dvs. hvor mye det koster å produsere den,..... Derfor, står ikke hans lønn nødvendigvis i forhold til mengden profitt som han hjelper kapitalisten å realisere. Det han koster kapitalisten og det han innbringer denne er ulike størrelser. Det han bringer inn kommer ikke av at han har skapt merverdi direkte, men av hans assistanse i å redusere kostnaden i forbindelse med realiseringa av merverdi,... " Jeg slutter av dette: Alle lønnsarbeidere er mere eller mindre utbytta uavhengig av om de produserer merverdi av den enkle grunn at de får betalt for færre timer enn de jobber. De bidrar med mere enn de får.

Kapitalen har interesse av å utbytte både produktive og uproductive arbeidere: ved å styrke utbyttinga av de produktive arbeiderne økes merverdien direkte. Ved å øke utbyttinga av de

uproduktive arbeiderne vil kapitalen kunne sette av mindre merverdi til den uproduktive sektoren.

(Jeg vil skyte inn her at man ikke må blande sammen klasseanalyse og spørsmålet produktiv/uproduktiv. Klasser er samfunnsmessige grupper av mennesker som står i et bestemt forhold til hverandre i produksjonen og i kampen om merproduktet. Jeg er tilhenger av Lenins klassiske definisjon.)

Men har det ingen betydning om man er en direkte produsent av merverdi eller ikke?

Jo det har det. Ett eksempel: En side ved en streik er at den er en økonomisk kamp. Dersom man er oljearbeider og stopper produksjonen av merverdi i Nordsjøen så blir den økonomiske sida ved streiken viktig og effektiv!

Dersom man er lærer i den offentlige skole og streiker er det ikke den økonomiske sida ved streiken som blir viktig, men den politiske. Over tid vil også denne streiken ha økonomisk virkning, hvis f.eks. elevene ikke får avgangsvitnemål og må forlenge sitt studium (arbeidskrafta blir dyrere).

Hele økonomien underlegges kapitalen

Når kapitalismen utvikla seg i Norge og kapitalistklassen (eller deler av denne) fikk kontroll over statsmakta førte dette til at alle de ikke-kapitalistiske formene for samfunnsmessig virksomhet ble innretta på å tjene kapitalakkumulasjonen. Samtidig fører klassekampen mellom borgerskapet og de andre klassene til at det inngås kompromisser med f.eks. bønder og fiskere og arbeidere, utfra styrkeforholdet til enhver tid.

Vi lever nå i en tid der kapitalistklassen er på offensiven samtidig som den kapitalistiske produksjonsmåten er i krise. I denne motsetningsfulle tida er en av tendensene at kapitalistklassen, for å holde kapitalakkumulasjonen gående kjemper for at større deler av den samfunnsmessige virksomheten skal gjøres om til kapitalistisk virksomhet og privatiseres.

Stagnasjon betyr privatisering

Den økonomiske stagnasjonen fører til økt arbeidsløshet og dermed økte offentlige utgifter og svekka offentlige inntekter generelt i verden. Norge er et unntak, da inntektene fra petroleumsindustrien gjør den norske staten meget rik i forhold til normalen i OECD området. Men likevel krever borgerskapet at den norske regjeringa skal følge den samme politikken som de andre statene. Og de delene av norske næringsliv som kjemper i den internasjonale konkurransen er avhengige av at de har de samme "rammevilkåra" som sine konkurrenter. Dvs. Samme subsidier, samme skattenivå, moderat lønnsutvikling, produktivitetsutvikling osv. Derfor, til tross for at Norge aldri før har vært så rikt, må det kapitalistiske Norge gjøre som de andre kapitalistiske landa. Eller skifte økonomisk system!

En annen side ved økonomien nå sett i forhold til for 30-40 år sida er at sentraliseringa av kapitalen har tatt et nytt stort skritt fram over. De største monopolkapitalene nå er atskillig større enn hva de var da. Dette gjør dem istand til å ta på seg investeringer som tidligere ble overlatt det offentlige.

En tredje faktor er den teknologiske revolusjonen som øker produktiviteten enormt innafor f.eks. post, tele og bank.

Den generelle økonomiske stagnasjonen fører til at mye kapital søker profittgivende investeringer. Omfattende privatisering av statlige virksomheter åpner for dette.

Borgerlig ideologi-offensiv

I denne prosessen sprer borgerskapet en ideologi om at det er det offentlige som lever av "verdiskapinga" i det "private næringsliv" (inklusive Statoil, bankene, forsikringsselskapene o.l.). Altså borgerskapet kjører fram sitt verdens syn: bare merverdiskapende arbeid er verdiskapende!

Gro og Torbjørn kjører denne hardt: Hvis ikke det private næringsliv tjener penger og sysselsetter folk, vil vi ikke ha råd til velferdsstaten. Altså må rammevilkåra for næringslivet bedres og staten må bli mere effektiv. Og mest mulig av den offentlige virksomheten må drives som A/S-er.

Hvordan stå imot?

Hvordan skal vi møte denne logikken?

Vi må si: Der folk arbeider blir det skapt verdier. Uansett om de jobber med å fostre barn, ta vare på eldre, vasker huset, snekrer på hytta, graver på Gardemoen eller kjører buss. Alt arbeid som vi utfører for å få det norske samfunnet til å gå er verdiskapende. Om denne virksomheten organiseres i form av et aksjeselskap eller i form av en offentlig etat eller et kooperativ har ingen betydning for det konkrete arbeidet som blir gjort. Det blir ikke mere verdiskaping i Norge hvis alle gamle hjem drives som aksjeselskap, og betaler skatt av sitt overskudd. Dette må være vårt hovedsvar når det gjelder hva som er verdiskapende.

Hvordan skal vi møte privatiseringa som nå kjøres så hardt? Vi må vise til de reelle økonomiske sammenhengene. Det er fullt mulig å si: vi vil ikke at noen skal sies opp i televerket eller posten uten at de er sikra nytt arbeid. Vi godtar ikke at produksjonsmessige framskritt og rasjonalisering skal bety sosial tilbakegang og arbeidsløshet!

Forsvar etatsmodellen

Vi må i vårt forsvar av etatsmodellen ikke gå inn i fellen om å øke prospektiviteten for på den måten å vise at etatsmodellen er "bedre" enn a/s. Hele poenget her er at en sterk effektivisering av for eks. etaten NSB vil være en viktig måte å rede grunnen for en raskere omdanning til a/s. Litt av poenget med etat er jo nettopp at profitt ikke skal være ledemotivet til virksomheten.

Her er vi inne ved neste spørsmål: Vi må reise kampen mot at det viktigste ved all økonomisk virksomhet skal være profitt. Vi må aktivt kjempe mot at Stortinget vedtar at NSBs viktigste målsetting i budsjettperioden skal være å gå med overskudd! Vi må framheve at den viktigste målsettinga for NSB må være å utvikle sine tjenester på en slik måte at de stadig bedre knytter de ulike delene av Norge sammen. Og så må det totale samfunnsmessige regnskapet, der vår nåværende form for sosialøkonomi er helt udugelig, avgjøre hvor mye som må satses på NSB og hva de ulike tjenestene NSB leverer skal koste brukerne. Med profitt som ledemotiv for NSB vil nødvendigvis sentraliseringa forsterkes og klasseskillene mellom brukerne og mellom klassene i transportsektoren øke.

Det er bedre å ha kjempa og tapt enn å ikke ha kjempa i det hele tatt.

Jeg har liten tro på at vi kan hindre borgerskapet i å gjennomføre hovedlinjene i sine planer. Men all kamp fra vår side vil være med på å bestemme hvordan omdanninga vil skje. Og det er ikke likegyldig hverken for arbeidera eller kundene hvilke konsesjoner borgerskapet må gi for å nå sine hovedmål.

11. Hva slags uenigheter kjenner vi til i dag?

Det har helt siden Marx døde stått kamp om hans teori som dere nå har lest en oversettelse av. Det har også hele tida vært en kamp om tolkninga av det dere nå har lest og så har det vært en kamp om hva som har endra seg siden Marx døde og som gjør at visse sider ved det han skrev ikke lengre er like viktig osv. Og den dag i dag finnes det utrolig mange retninger. Dessverre har ikke "spesialistene" (de utdanna marxistiske økonomene) i Norge prioritert å drive fram debatten de siste 12 åra. Hvem som mener hva i vår egen lille andedam er altså usikkert.

Den viktigste uenigheten om økonomisk teori i ml-bevegelsen har vel vært en av debattene i forbindelse med splittelsen i AKP på slutten av 80-tallet. Denne debatten var ingen debatt om en riktig forståelse av den økonomiske utviklinga i dag, men arta seg som en kritikk av det noen mente hadde vært AKPs økonomiske teorier og mangelen på "økonomisk politikk" fra AKP's side. Vi velger å la den debatten ligge da den på mange vis var en veldig uryddig diskusjon. Viktigst fra vårt ståsted var at uenigheten egentlig dreide seg om marxistisk statsteori og ikke egentlig om økonomisk analyse.

Den beste sammenfatningen av ulike norske tendenser i marxismen finnes i et lite rødt hefte utgitt av AKP i 1983, som heter "Kriser i kapitalismen". Heftet består av artikler som fremmer ulike synspunkter.

Et miljø i USA som utgir tidskriftet Monthly Review har fremma det vi kan kalle en stagnasjonsteori. Hovedtanken er at under monopolkapitalismen vil økonomien stagner dersom ikke spesielle ytre forhold gir impulser. Den siste viktige boka fra dette miljøet er "Irreversible Crisis".

I 1975 ga forlaget Oktober ut boka "Politisk økonomi - Lærebok". Dette var en oversettelse av boka som ble utgitt av Sovietunionens Vitenskapsakademi i 1954. I denne boka fremmes en egen analyse av kapitalismens utvikling der det påstås at imperialismen er i en allmenn krise. Innholdet i denne krita var, i følge boka, at den ustabile kapitalismen taper i kampen mot verdens proletariat, koloniene og de sosialistiske landa. Nå vet vi at denne teorien må ha hatt visse innebygde svakheter..... Men den fremmer også en egen teori om overproduksjonskriser under kapitalismen som er verdt å lese.

I den engelske utgaven av Kapitalen utgitt på Penguin Classics i 1981 har Ernest Mandel et forord til bok tre der han gjennomgår utifra sitt ståsted ulike tolkninger av Marx.

Et miljø i partiet synes at det er kommet positive bidrag fra franskmannen Alain Lipietz som utga boka "The Enchanted World" i 1983.

Generelt vil vi våge oss med påstanden at alle marxister og mange borgerlige økonomer anerkjenner at kapitalismen framkaller periodiske kriser i økonomien. Men blant marxistene er det ulike meninger om kapitalismen evner å overkomme sine kriser og stabilisere seg eller om den får større og større indre motsigelser, som fører til en skjerping av klassekampen og opprør mot systemet som uunngåelig.